

PÁZMÁNY NYELVE.

HARMADIK RÉSZ: SZÓTÁR.

Pázmány nyelvét a mai irodalmi nyelvvel hasonlítva össze, azon nyelvtani sajátságokon kívül, a melyeket a fönntebbi I. és II. részben mutattunk ki, valamennyire jellemzi még a szókincsének bizonyos fokú eltérése is. Elég szava van, a mely most az irodalmi használatból egészen kiveszett vagy a melyet ő a maitól eltérő értelemmel használ; más szavainak meg a némileg eltérő alakját, vagy több alak közt való ingadozását kell megjegyeznünk. Jól tudjuk, hogy e szókincsbeli sajátságok nagyobb-részt nem csak a Pázmány nyelvét illetik különösen, hanem általában a korabeli magyarsággal közösek, a mint azokat Pázmánnyal egykorú szótárírónk, Molnár Albert, majdnem mind föl is jegyezte. Nyelvének válogatott szótára tehát, a melyet most előterjesztek, egyszersmind az akkori irodalmi magyar nyelvnek szókincsbeli mutatványát nyújtja; — hiszen Pázmány műveit is az ő korabeli irodalomnak legjelesebb képviselőinek kell tekintenünk. Kétség nélkül vannak neki új képzésű saját szavai is, de ezeket majd csak a «Nyelvtörténeti szótár» segítségével fogjuk kiválaszthatni. — Szavainál még érdekesebbek azonban szólásai, nyelvének azon dúsan termő virágai, melyek gazdag nyelvtudatból és élénk képzelemből fakadozva, az ő előadását nem annyira ékessé mint hathatossá és népies zamatúvá teszik. S e szólások nagy részében bizonyosan az ő saját alkotását kell fölismernünk, vagy pedig az átídomító alkalmazás művészetét tapasztalhatjuk.

Meg kell még említenem, hogy helyesírásra nézve két pontban eltértem a Pázmányétól. Először a *zs* betűt, melyet Pázmány *s* jeggyel ír, a mai alakban írtam, hogy az igazi kiejtést föltün-

tessem. Másodsor, oly esetekben, midőn Pázmány helyesírása ingadozó, mint pl. *ag* és *agg*, *aszony* és *aszszony*, a mai helyesírás szerint írtam a szavakat.

Idéző jegyeim a következők:

Lev. = «Egy tudakozó Praedikator nevével iratott öt levél» a Kalaúz első (1613-ki) kiadásának Appendix-e.

Pr. = Predikációk, 1694-iki kiadás.

K. = Kalaúz, 1766-ki kiadás, Nagy Szombat.

M. = Molnár Albert, Dictionarium Ungarico-Latinum.

I.

- Abajdocz*: elegyes, kevert. Mivel ily *abajdocz* és elegyes a világi dücsösség Pr. 466.
- abárlás*: 1. habmerés, étেকেverés (M. és Nsz.): Éktelemb a koczka-jádzásban a leány úja, hogy-sem az *éték-abárlásban* Pr. 1100; 2. moslék: Lieurgus... egy tál *abárlást* és egy eleven nyúlat letétete. Egyik agár mingyárt a nyúl után indúla; a másik a moslékba kapa Pr. 1098.
- ágazat*: néptörzs, tribus. A Zsidó-népnek tizen-két *ágazata*.
- ág-bog*: *ága-bogait* naponként vagdallyák Pr. 156.
- agg-lant*: vén totya. Ez a töpörödöt *ag-lant* (barát) az ő ünnőjének hajából kézre-valót csinált K. 398. (M. Iyra inverterata, velus deliramentum).
- agg-nő-rege*. Csak Szó-fia-beszéd és *ag-nő-rege*, a mit sokan beszélnek K. 497.
- agg-szó*: régi mondás, közmondás K. 172.
- agya-fürt*: Találkoztak oly esze fordult és *agya-fürt* emberek K. 5.
- agyargatni*: Fogokat *agyargatván* ijezgetik a gonoszokat Pr. 1050.
- ágyas-ház*: házasság. *Ágyas-házát* fertezetteti fele-baráttjának Pr. 19. (M. cubile).
- akadék*: akadály.
- akadékos kérdés*: nehéz, fejtörő kérdés Pr. 23.
- akasztalni*: akasztani, kötni Pr. 393 (M. is).
- alajos* és *alajoszó*: szemfényvesztő.
- alajoskodik*: M. praestigiatorum, histrionem agere. Comediás *alajoskodás* Pr. 473.
- áldomás*: áldás Pr. 444.
- alítani*: vélni (M. *alít, alét, alajt*).
- alkoszik* Pr. 48; *alkovás* K. 333.
- állatni*: állítani (majd minden lapon).
- állat*: 1. animal; 2. substantia essentia, argumentum Pr. 57. 59.

álatos mivolta vminek: u. a. Pr. 167.

állapot: állapot.

alég és alig Pr. 20. 157.

álgyú: ágyú Pr. 681.

álmód: álmodik K. 489.

álnak és álnok.

alom, dísznő-alom: ól. A Zwingliánusok . . . csak nem *dísznő-alomban* predikálnak K. 222.

alom-hüvelyezés: mesebeszéd.

által-beszéd: egyenes, őszinte beszéd.

által-út; egyenes út, *directa via* Pr. 81.

általlani: szégyenleni K. 262.

általság: szégyen, illetlenség. Calvinus a sz. Háromságrúl sok alkalmatlan vélekedéseket hintegetett, melyeket *általság* csak hallani-is K. 307. (M. indecorum, pudendum).

általkodott M. obstinatus.

áltatni: ámitani. Zopyrus *el-áltatá* a Babylon-bélieket, és hitelt nyervén *el-árulá* a várost K. 554.

aluddogál: dormitat K. 998.

alutlan: Éhen, szomjan, *alutlan* mezeitelen szolgált Istennek Pr. 1220.

alutni: altatni, zsibbasztani. A szegény ember báránykáját... kenyereből etette, poharából itatta és ölében *alutta*. Pr. 134. | A Syrenák szép énekekkel *el-aluttyák*, azután meg-

fojtyák az embereket Pr. 934. | A torpedo nevű hal *meg-aluttya* karodat K. 18.

anyáczaság: Az Apáczákat felszabadítottuk *anyáczaságra* K. 298.

annyin: annyian K. 765.

apród esztendő: inas-esztendő. Ha a Műves-emberek mester-ségében *apród esztendőt* kell tölteni a Tzéhbe-vétel-előt K. 363. (M. rudimentum).

*apród-esztendő*s: kiskorú. Az Országoknak sincs semmire nagyobb szükségek, mint az *apród-esztendő*sök jó nevelésére Pr. 191.

arányozni: 1. irányozni: Ez a czél, melyre kel *arányoznunk* Pr. 895. 2. vélni, gondolni: Origenesig nem *arányozom*, hogy valakinek írásában találatnék (a sz. írás) könyveinek lajstroma K. 336. (M. puto).

arczúlat: arcz. Ne nézd *arczúlattyát* Pr. 855.

áros ember: kereskedő Pr. 141. és 901.

asz: aszik, szárad. Hátatokhoz *asz* a hazugság.

aszszony-állat, *aszszony-ember*: asszony.

aszszony-hihetetlen: a mit *aszszony* sem hihet. *Aszszony-h.* dolgokat tanítván K. 406.

aszú és aszszú: száraz. Ha a zöld fán ez történt, mint lé-

- szen az *aszú-fának* dolga? Pr. 110.
- aszúság*: szárazság Pr. 508.
- atyafi*: testvér és rokon (M. frater, consanguineus).
- avatni*: a gyermekágyas aszszonyt a templomban megáldani K. 587; *avatás* u. o.
- avik*: avúl, rögzik. Belénk *avik* az a vélekedés Pr. 801. | Az ifúság vétké a kemény csontba *avik* és koporsóba mégyen emberrel Pr. 335.
- azután osztán* K. 544. (ritkán így).
- Babuk* (büdös b.): *babuta* K. 547.
- bajnak* és *bajnok* Pr. 398.
- bájolás* ördögi: rontás Pr. 384.
- bájos*: bűbájos Pr. 886.
- balzsamom*: balzsam Pr. 114.
- bámítani*: bámulatba ejteni. Meg kellett babonázni és *bámítani* a sokaságot K. 748. | A Christus csuda-tételi nem szemfény-vesztő *bámítások*, hanem valóságos csudák voltak K. 47.
- barátos*: barátságos Pr. 136.
- bátor*: ámbár, bár. Arrúl se szólnyunk *bátor*.
- bátorság*: securitás és animositas (M. is).
- bécs*: fillér. Urunk az özvegy-asszony két *bécsét* inkább bocsüllötte, hogy sem a gazdagok nagy adományát Pr. 954.
- bé-adni*: feladni, vádolni. A sántán (halálkor) *bé-adgya* a szegény lelket Pr. 970.
- bé-gátolni*: meggátolni, elgátolni.
- bé-hirdetni*: behívni, összehívni (gyűlést).
- békeltetni*: békíteni Pr. 581.
- békeltetni vmít vmihez*: érinteni vmit vlmivel. A Keresztyének-is, mikor a sz. Pál veritékével megáztatott ruhácskához *békeltették* betegeket, Christust és az ő Szentit becsüllik Lev. XIV.
- belincs*: bilincs Pr. 878.
- béltetül*: kétszeresen, duplán. Kétszeresen és *béltetül* hazugság, a mit ír Károlyi K. 360.
- bélyegetni* a bölcsöt: billegetni, ringatni.
- bénna*: béna.
- berhe*: kötény. Ádám és Éva füge-fa-levélből *berhét* csinálnak M.
- berbitélni* és *birbitélni*: K. 136. dörmögni, babonás szavakat mormolni (M. blatero, murmuro); *berbitélő*: kuruzsló.
- béves*, *böves*: bővelkedő Pr. 231.
- bévséges* és *bövséges* Pr. 108.
- bezzeg*: M. sane.
- bial*: bival K. 176.
- bikezis*: czúfnév a prédikátorokra. *Bikezis* kosta Predikátorka K. 990.
- birodalom*: 1. birtok, 2. hatalom: Moyses és Sámuel pappal együtt viselték a fe-

- jedelmi *birodalmat* Pr. 915;
 3. bírás: Nem itéli magát méltatlannak akár-mely külső jók *birodalmára* Pr. 595.
- birólni*: bírálni K. 646.
- bizony*: igaz. Szent Háromság egy *bizony* Isten.
- bizonyság*: igazság. *Bizonyság*-nélkül (vagyon) a hamis esküvés Pr. 685.
- bogár*: Öltözetünket juhoktól és *bogaraktól* kell várnunk Pr. 60.
- bor-csiszár*: részeges. A *bor-csiszár*ok torokgyékjének orvoslására barom üveg borokat akasztottak (a horogra) K. 144.
- bor-iszák*: részeges (tkp. *borzsák*) Pr. 217.
- bor-nem-iszsza*: Beza tanítása, hogy a *Bor-nem-iszszák* az Ur vacsorában akár-mit egyebet ihatnak K. 317.
- bor-nem-iszaság* K. 581.
- borza-túró* (talán bodzasajt, milyent Sopronmegyében a földi bodzából készítenek): Há pedig a Calvinisták hitinek oly ereje vagyon, hogy azt valósággal eszik, a mit hisznek: mikor éheznek, hidgyék erősen, hogy teli torkok *borza-túróval* K. 836.
- boszu* és *boszzú*: M. *contumelia*, *crimen*. A bűnös *boszzúval* illeti Istent (*contumelia affi-*cit). A «*vindicta, ultio*» *boszu-állás* és *boszu-üzés* Pr. 578.
- botolás*: fanyesés. A *botolás* szép ágakkal újítja az ag fát Pr. 681.
- botorkázik*: botorkál K. 319.
- böcsülletes, böcsülletlen* Pr. 233.
- böcstelen* K. 49.
- bötü*: 1. *littera*, 2. *textus*, szó, (szöveg): Nem a *bötü*, hanem a *bötünek* béli és igaz értelme a Szent Irás K. 555. Pr. 394. Diaphani, ez a szó vagyon a görög *bötüben* Pr. 14. K. 368.
- bü-bájosság* Pr. 375; de *bü-bájos* Pr. 886.
- buggyan*: buggyanik. Nem minyárt *buggyan*, mihent parállik a Predikátor uraimék *patantyúja* Lev. LVI.
- búdosó*: bújdosó Lev. XVII.
- búj*: bújik, búvik.
- bújdoklik*: errare, vagari M.
- bújdokik*: bújik. Az apja ölébe *bújdokván* Pr. 202.
- búlsú* és *búcsú*: *indulgentiae* Pr. 325.
- bűnösíteni*: vádolni.
- bűntetődni*: bűnhődni, poenam luere.
- bűszhődik*: Pr. 16. és *bűszödik*: Pr. 4: *bűzlik* (stinken).
- bűzhöt*: bűdösít. A te tested *bűdösségek* mű-helye, mely *megbűzhöti*, valamit magába véssen Pr. 63.
- Czaprag*: czafrang, *diszítmény* a lovon (M. *phalerae*) Pr. 410.

- czégéreztetni*: elárulni, kimutatni. Bolond kiáltásokkal... ne *czégéreztesse* esztelenségét az okos aszszony Pr. 140.
- czémer*: lapoczká. Szegye és *czémere* (az áldozatbaromnak) papoknak adatott Pr. 921. (M. *czimer* és *czimmer* crista, insignia; armus).
- czenke*: czimbora, büntárs. Calvinus és az ő *czenkéi*. Arius *czenkéi* K. 153. (M. és Nsz. *czenk* kutyakölyök).
- czifra*: számjegy, ziffer. Egyéb világi jók élet-nélkül olyanok, mint a szám-vételben a *czifrák*, kiknek erejek az előttökvaló számtól vagyon Pr. 206.
- czipellős*: czipő Pr. 357. (M. sandalium).
- czirkálni*: keresni, átkutatni. Igen *meg-czirkálák* és vizsgálák Pr. 209. (M. perlustro).
- czula*: rongy. Az apostolok holmi aprólék *czulákat* hagytak vala el Chr. kedvéért Pr. 409. Jaj azoknak, kik ismét felöltöznek a világ *czulájába* Pr. 509.
- csácsogni*: csacsogni.
- csalatozhatatlan* és *csalatozhatatlanság*.
- csáva*: timárlóg, lixivium M.
- csáválni*: meghamisítani, megvesztegetni. A Romai Ecclesia *meg nem csáválta*, hamissággal nem elegyítette az Apostoli tudományt K. 741. A Calvinisták tanítását *csávált* bornak és *csávált* mosléknak nevezi.
- csaplár* és *csapláros*: caupo.
- csékély* (víz): sekély.
- cselesap*: fecsegő, szeles (M. *csélcsap*) Pr. 867.
- cselesapni*: bohóskodni (possen reissen) K. 402.
- cseléd*: család. Sok *cseléd* vagyon, melyben gyermekek nincsenek K. 567.
- cselekiüvés*: cselekvés.
- csemetézik*: csemetét hoz K. 294.
- csendes* és *csendez* (az előbbi gyakoribb).
- cseppnyére*: cseppnyire.
- cserdül* a fa-levél Pr. 587.
- cséve*: cső.
- csigázni*: elferdíteni. Veszedelmekre *csigázzák* az Isten szavát K. 363; *csigázás* K. 602.
- csígatni* és *csígetni*: csitítani Pr. 935 és 456.
- csínnyan*: lassan, halkán (M. tranquille, sedate). *Csínnyaban* beszéljenek, ha a magok szennyét látnák K. 1050.
- csínnyos*: csinos.
- csiszamik*: csiszamlik K. 417. *Csiszamó* állapot (casus lubricus) Pr. 621. A gyermekségnek sikos és *csiszamó* gyengesége Pr. 333.
- csiszamóság*: sikosság Pr. 83.
- csoklás*: csuklás, singultus Pr. 587.
- csólnak* és *csónak* Pr. 963.

- csóltár*: csótár. Christus szá-
márta ült, melynek mind
czapraga, mind *csóltára* és
kápája csak az apostoli kön-
tösök rongya volt Pr. 410.
- csonka-bonka*: csonka Pr. 391.
- csoportozik* (a nép): csoportosúl
Pr. 291.
- csökkönni*: csökkenni. Látván
Szolimán, hogy *meg-csökkönt*
szerencséseje K. 542.
- csöpülni*. A halál a Sárkányokat
és Oroszlányokat fáratság-
nélkül földre *csöpüll* Pr. 162.
- csúfolkodik* Pr. 792.
- csuha*: ruha, köntös. Ha a szép
új *csuhát* vigyázva óltalmaz-
zuk Pr. 470.
- csuszamik* Pr. 1090; 1. *csiszamik*.
- Dagály*: 1. daganat: Üdvözi-
tőnk azt az üdvösséges flas-
tromot kötötte a kevélység
dagályának oszlatására Pr.
979; 2. kevélység: a királyi
méltóságból serkedező *dagályt*
megfojtották a halál emléke-
zetivel Pr. 962. | Lásd a fel-
fuvalkodót féreg *dagályát*!
- dagályosság*: kevélység: Ellen-
kezik a mi döfös természe-
tünk *dagályosságával*, hogy
más teremtett állatnak fejet
hajtson K. 4. és 399.
- darabcsa*: darabocska.
- dederegni*: dideregni Pr. 102.
- délczeg*: vad, féktelen. *Délczeg*
ifjú valék (juvenculus indo-
mitus) Pr. 116; *délczeg* ke-
ményesség Pr. 2. (M. armen-
tum; lasciviens, refractarius).
deli czifra lovas Pr. 663.
- delia*: dalia K. 544. (M. vir stre-
nuus), *deliaság*: daliásság.
- delest* és *dellyest*: délután Pr.
964.
- derczés*: durczás. Engedetlen
derczés aszszony K. 308. Lev.
XLIII.
- derék ok*: fő ok Pr. 196; *derék*
munka.
- derekasán*: jól (M. solide, ner-
vose).
- derék-képpen*: főképpen, inpri-
mis.
- derék-al*: matratze. Mind leple-
ink, mind *derék-alink* férgek
lésznek Pr. 438.
- diadalom*: diadal K. 543.
- dib-dáb*: haszontalan: *dib-dáb*
agyaskodás K. 511.
- dohos* száj: bűdös.
- döglett*: dögletes.
- döjt*: dönt K. 668.
- dölő*: dülő (a mezőn).
- dörgölödni*: zúgolódn, dörmög-
ni. Mikor azon *dörgölödünk*,
hogy az Isten sokáig halasztja
a gonoszok rontását, szinte
annyi, mintha azon zúgolód-
nánk Pr. 28.
- dücsösködi*. Moyses inkább akart
az isten népével gyalázatban
élni, hogy-sem udvarnál ki-
rályi állapotban *dücsösködni*
Pr. 1040.
- dühült*: dühödött K. 500.

- Ég és levegő ég*: 1. aër, lég Pr. 684; 2. csillag, corpus coeleste: mennyei *egék* K. 13—15; 3. firmamentum: Istenhez-képest a *kék ég* olyan, mint a semmi K. 15.
- egy és eggy*: egy.
- egybe-vezés*: összevezés K. 821.
- egybe-vetés*: hasonlítás Pr. 59.
- eggyesedni, meg-eggyesedni*: meg-egyezni, egyesülni. Soha *meg nem eggyesedhetik* halálos gyűlölségek K. 277. Lélek-szerént Istennel *eggyesedünk* Pr. 251.
- eggyesség*: egység. El kell annak veszni, valaki az Anyaszentegyház *eggyességétől* elválik.
- egyebünnen*: másunnan; *egyebüvé*: máshová Pr. 642.
- eggy-előben* és *eggyelsőben*: egyelőre Pr. 400.
- eggyül-eggyig*: egyes-egyig Pr. 426.
- eggyünnen-másuvá*: egyik helyről a másikra.
- eggyütt*: egy helyen Pr. 8; *eggyütt-másutt* Pr. 317.
- egyelítés*: elegyítés.
- egyszersmind*: egyszerre, simul. A Fiú Testesülésében minden isteni tulajdonságok *egyszersmind* kimutatódtak Pr. 105.
- éh*: éhes; *éh-farkas*, *éh-eb* Pr. 1132.
- éhom*. Az Úrvacsorát *éhomra* kell venni.
- éktelen*: rút, utálatos.
- el-bátorít*: neki bátorít Pr. 936.
- el-bátorodik*: elbízta magát.
- eléb-járó*: előbbre való. Kit méltóbbnak és *eléb-járónak* tartot Pr. 855.
- elegy*: vegyest. A világ, melyben *elegy* vannak a jók és gonoszok Pr. 297.
- elegyesleg* Lev. XLIII.
- elégleni*. Nem *eléglette*, hogy . . . K. 352.
- eleinte*: elsőben, eleinten. Azt taníttya Calvinus, hogy *eleinte* tudatlan volt K. 483.
- élemetes*: öreg, agg. Atyánknak kel tartanunk az *élemetes* vén embereket Pr. 214.
- elève*: eleve, előre.
- el-fázódik*: átfázik.
- élés*: élelem. A hangyák fáradhatatlan munkálkodnak az *élés-szerzésben* K. 19.
- el-fogyat*: elfogyaszt, megsemmisít. Künyű let volna Herodest meg-zabolázni, vagy erejét megkötni, vagy magát sok-képpen *el-fogyatni* Pr. 165.
- el-gátol*: meggátol.
- el-gyöz*: meggyöz. A széles világot úgy *el-gyözte* vala az ördög Pr. 398.
- el-gyüölöl*: meggyüölöl. Amnon úgy *el-gyüölölé* hugát, hogy azon házban sem maradhata véle Pr. 1120.
- el-hágni*: túlhágni. Ha *el-hággja* hivatallya határát Pr. 268.
- el-hatalmazik*: elhatalmasodik.

- el-hasonlott*: el-pártolt K. 92.
- el-hozás*: szülés. Az aszszony várja az ő *el-hozását*.
- el-későre*: későbben K. 754.
- ellenkező*: ellenség, adversarius.
- ellent-tart*: ellentáll. A Római Tanács *ellent-tarta* benne K. 46.
- elmulatni*: elmulasztani.
- elő-beszélni*: elbeszélni.
- elő-gyámolít*: megsegít. *Elő-gyámolíttya* őket Isten hivatallyok tellyesítésére Pr. 248.
- elő-hasú* predikátor: újdonsült, tudatlan K. 1067.
- elők*: ősök. Fordítsad kegyes szemeidet a mi *eleinkre* Pr. 652.
- elő-kelhető*. A ki lopását eltitkolhatta (a Spartaiaknál), mint jó-indulatú és idő-jártában *elő-kelhető* ifiát megdicsérték K. 257.
- elő-kötő*: kötény.
- elő-mente* valakinek: előmenetele. Senkinek *elő-mentét* nem irigylí Pr. 260.
- elő-péNZ*: foglaló.
- elő-toszni*: elötöltni.
- előtte-járó*: előljáró.
- elővel-érő*: előérő, praecox. *Elővel-érő* gyümölcs Pr. 334.
- el-rekkenteni*: megsemmisíteni Pr. 4. (M. *supprimere*, *de-lere*).
- elsőbség*: primatus K. 785.
- el-szakaszkodik a test*: elgyengül, erőtlenedik.
- éltig tart* Pr. 235; *mind éltig* hűnösön marad K. 508.
- elvélte*: elvétve, ritkán.
- emberkedés*: vitézkedés. A Vitézek serénységgel hartzolnak, midőn lattayák, hogy Királyok szeme nézi *emberkedéseket* K. 39.
- eme* disznó: emse. Az erdei-közöt sincs agyara az *emének* Pr. 245; K. 137.
- említeni*: emlékezni. Ha jól *említem* Pr. 631. Nem *említem*, hogy Pr. 196. (M. *memini*, *memoro*).
- emelit*: emel. Süveget *emelitünk*.
- engedni*: engedelmeskedni. Fiaik, *engedgyetek* mindenekben születeknek Pr. 204. K. 584.
- ennen-magam*: ennen magam Pr. 163.
- enyegetni*: titkolni. Az ő fenéjét igen *enyegeti* az Isten szavával K. 555. (M. *palliare*, *occultare*.)
- enyelegni*: hebegni, csaholni. Én bizony nagyobb esztelenséget nem tartok, mint mikor valaki magát Catholikusnak tartya, és azon *enyeleg*, hogy ő-néki két színt adgyanak K. 900. | A szomszédok itt-is ütíkvétik a dolgot, és vagy csak *enyelegni* és kötödni akarnak velünk K. 960. (M. *balbutire*, *gannire*).
- enyhődik*: enyhül.
- epeség*: buzgóság és epesség.

- Ha én nagy *epesség*gel kérném barátomat, hogy imádkozzék érettem Lev. XVIII. (M. sollicitudo, acerbitas.)
- éppen*: egészen, romlatlanul. Tisztaságát *éppen* és szűzen tartotta házasságáig Pr. 142. (M. *ép* és *épp* integer, incolumis.)
- éppen-égő-áldozat*: holocaustum (áldozat, melyet egészen elégettek).
- éppíteni*: építeni.
- éppül*: egészül, egészszé lesz. Az ember *testből* és *lelekből* *éppül* Lev. VIII.
- éppület*: épülés. Lelki *éppületeinkre*.
- épség*: teljesség, totalitas. Senkit nem nevezhetnek, a ki ezt a Corpus Doctrinaet, Tudomány *épségét* hirdette volna K. 1021.
- érelni*: érintgetni. A gyermeket pálczával kel *érelni*. Pálczával kel *érelni* . . . az Isten-tagadókat Kal. 1. (Első kiadás 1613; az utóbbi kiadásokban *ütögetni* áll.)
- érkezni*: 1. jutni, pervenire; 2. reáérni, vacare: Nem *érkeztek* (a Szentek) egyebek cselekedetinek rostálásához.
- ért*: érett. *Ért* sajt Pr. 679.
- érték*: tehetség. Csekély *értékem* szerént.
- értékletlen*: értéktelen Lev. II.
- értekezni*: értesülni. A ki bővebben akar *értelmezni* az új Tanítók vélekedésiről, tekintse meg Feuarentiust K. 307.
- érzékenység*: érzék, sensus (sinn) Pr. 60.
- érzékenységtelen*: érzéktelen Pr. 7.
- esik*: történik.
- esküés*: esküvés Pr. 39.
- esze-fordúlt* és *esze-vesztett* Pr. 176.
- eszten* és *ösztön*.
- eszterha* K. 1065.
- esztrenga*: juhfejőhely M.
- esz-veszés* és *ész-veszés*: zavarodás, lázadás; *esz-vesztő* Barabás Pr. 499. (M. confusio, seditio). Nincs a babyloniai nyelveknek *esz-veszése* közöttünk.
- étel*: evés. *Étel*-közben.
- etetés*: mérgezés K. 242.
- étszaka* (soha *éjszaka*).
- étszakálni*: *Étszakállott* az imádságban Pr. 643.
- ez-okon*: azért.
- Facsarni*: csavarni (az írás értelmét) Pr. 392.
- fagylalni* a testet: hidegnek kitenni.
- fájlalni*: fájást érezni. Ha igen meg-verik sem *fájlallya* Pr. 232.
- fájtatni*: fájást okozni.
- fakad*: szakad. Az út Debreczenben *fakad*.
- fáradékon* az emberi elme Pr. 380.
- far-dagály*: M. postilena, pha-

- lera. Váradon a Calvinisták a papi öltözetekből szoknyákat és *far-dagályokat* csinálnak K. 222.
- fás-erkölcsü*: Nem érdemli a tekéletes aszony nevet, valaki az igen *fás-* vagy *darabos erkölcsü* Urának inkább nem kívánnyá éltét, hogy-sem holtát Pr. 140.
- fázlalni*: hidegnek kitenni.
- feüél*: a mai függöny. Christushalálakor az ég gyászba öltözék, a Templom *fedele* elszaggattaték Pr. 570.
- fedődik*: pirongat (M. increpito).
- fegyhetetlen* és *feddhetetlen* Pr. 496.
- fegyverkedés*: fegyverforgatás. Nem pompára és *fegyverkedésre*, nem vér-ontásra és testi büntetésre rendeltetett (a papi királyság).
- fegyver-derék*: pánczél (M. thorax) Pr. 772.
- feje* a dolognak: veleje.
- feir* és *fejér*; *feirség* és *fejérség* (soha *fehér*).
- fejéreszik*: fehérszik, fehérül.
- feketeszik*: feketül.
- félemes?* Az el-vetet *félemes* ember rosszságát nevezték alázatosságnak Pr. 44.
- felesedik*: párosul. Mi-képpen az oktalan állatok magokhoz hasonló barmokkal járnak és *felesednek* Pr. 931.
- fel-dözsöl*: eldözsöl Pr. 421.
- fel-fogad*: megfogad, ígér. A torkos ember *fel-fogadhattya*, hogy a tobzódást el-hadgya K. 582.
- fel-forrani* (transitive): A must *fel-forja* a rútságot Pr. 227.
- fel-fút* hójag Pr. 984.
- fel-héjazni*. *Fellyebb* akar *héjazni*, hogy-sem illenek K. 363.
- fel-hírdet*: felhív.
- fel-kendett*: fölékesített. Soha olyan mosdott és *fel-kendett* nem vólt (a sz. Irás) K. 352.
- fel-követni*: megkérni. Az Apostolok *fel* sem *követvén* eléb a gazdátul, meg-öldgyák a szá-márt Pr. 483.
- felleg*: felhő K. 16.
- fel-nyír*: megnyír. Szent Pál *fel-nyírette* haját K. 582. és 583.
- fél-nyommá*: Erössen szabódik az Aug. Confessio, hogy ő a régi Ecclesiátul *fél-nyommá* sem mégyen K. 669.
- fel-ocsódik*: felébred, magához tér Pr. 30. b.
- fel-puzdráz*: felékesít (M. *puzdra corytus, galbanum*).
- felség*: Senki ne vágyódgyék *felségre*, mert nagy esetek vannak abban Pr. 83.
- fel-szóval*: alta voce.
- fel-tartás*: eltartás. A gyermek *fel-tartása*, betegsége, halála Pr. 235.

féltet: félt. Ha el nem veszteti hitit, heában *félteti* K. 950.

fel-tisztelni: megtisztelni.

féltő: féltős. Ha *féltő* marháddal nem hagyod bánni szolgádat Pr. 270.

fel-ültetni: incitare. Julianus Császár nagy biztatásokkal *fel-ülteté* a széles Világra osztott Sidókat, hogy kincseket egybe-hordván éppítenék meg a várast és templomot Pr. 849. | Julianus Cardinál Vladislaus Királyt . . . *felülteté*, török-ellen vivé K. 1038.

fenekedik: dühösködik (M. fremo, insector, comminor). A Sidók fogok csikorgatásával *fenekedtek* ellene Pr. 118; *fenekedés* Pr. 469.

fénylik: fénylik.

fenn és *fen*.

férkezik. Valakibe *férkezik* a fősvenység, azt minden gonoszsággal bé-tölti Pr. 355.

ferteztet: fertőztet Pr. 470., *fertezett*: fertőzött, fertőztetett.

filemile: fülemile.

finczározás (? fitogtatás): Ezt azért a testi szabadságnak *finczározását* az új Evangelistákban nyilván tapasztallyuk K. 395.

fiyölteni (? figyelembe venni): Ha Luther-előtt nem hitte volna a Keresztyenség, hogy Sz. Pál írta a Rómaiakhoz

szólló levelet, senki azt Luther szavára-képest nem is *fiyöltötte* volna K. 774.

foganodik és *foganoszik*: fogamszik.

fogház: börtön Pr. 176.

fogason és körmösön óltalmazák K. 209.

fogyatni: fogyasztani; napot *fogyatni*: tölteni K. 663.

fok: bástya. A vár-béliek *fokra* vivék a képet.

folyam: folyó K. 138. (M. *folyamat*, amnis).

folyamik: folyamodik Pr. 252.

folytat: folytat.

fortyan: Boszszúban *megfortyana* és *megdermede* Szolimán K. 542.

fontányi szösz: fonnivaló szösz (kőcz). A világ piacán mindennek van *fontányi* szösze Pr. 329.

főbség: primatus. A Romai Pápa *főbsége* K. 800.

föld-edény: eserépedény Pr. Előszó. XI.

földünki. Ezekkel a mi *földünki* szókkal jelenti a Sz. Irás az imádság drága-vóltát Pr. 642.

förödő: fürdő, balneum.

förtő K. 81. *fertő* Pr. 1123. (M. aqua turbida.)

főség: fölség (így ritkán, többnyire *felség*).

fövetlen: fejetlen.

fövetlen: incoetus. A gyomor nem egyébért hadgya *fövet-*

- len* és nyersen az étkeket Pr. 812.
- franczúz* : franczia. *Franczúzország* : Franciaország.
- frissen* öltözni, élni: szépen, csinosan, jól.
- fúalkodás* : fuvalkodás.
- fújtatni* : fújatni. Isten hét trombitát *fújtatott* Pr. 6.
- fulák* Pr. 615. és *fulánk* Pr. 561.
- furú* : furó.
- fütamat* : M. cursus, progressus. Lássuk ezen dolognak kezdetit, *fütamattyt* és végit.
- fütamik* : fut Pr. 715.
- fütamtat* : futtat. Gedeon cserép palaczkok egybeverésével *fütamtatá* a Madianitákat Pr. 106.
- fütő-félben* : futtában, hamar.
- fütos* : cursitatio M.
- fütözás* : futkozás, cursitatio.
- fütözik* : melegedik Pr. 495.
- fütés* : fütés.
- füremedik* : föléled, frissül. Koplalással *füremednek* minden részeink Pr. 812.
- Galyibát* : 1. gunyhó; 2. gonosz, baj: *Galyiba* ország K. 799. Ha erről nyilvánban szöllottak volna, *galyibájok* következett volna K. 803.
- gangos* : kevély.
- gelyvás* : golyvás K. 277. (M. *gelyva* és *golyva*).
- gézen-gúz* irásocska K. 363.
- gím* : nőstény szarvas.
- glét* (= *glit* Heltai; *salvus con-*
- ductus*): Erős harczal megverék (a saracenok) Justinianust, kinek ismét újabb *glétet* kell vetni vélek K. 535.
- golyóbis* : golyó.
- gondosság* : gondoskodás. A szükséges dolgok keresetiben két dolgot tilalmaz (Isten): először a rendetlen *gondosságot*, mely a mennyei dolgok el-hagyásával jár.
- gonosz* : kár, szerencsétlenség. Szánakodunk felebarátunk *gonoszá*n Pr. 440. | Micsoda kegyetlenség volna annak *gonoszá*ra igyekezni, ki magának ily nagy veszedelmet szerez? Pr. 123; *gonosz hal* K. 660.
- görögni* : gördülni, peregni. Christus arczárul vér-cseppek *görgöttek* Pr. 498.
- gyakor* : gyakori.
- gyakorlatos* : *gy.* leveleim.
- gyalom* : háló K. 144. (M. *sa-gena*).
- gyámol* : fulcimen Pr. 168., K. 327.
- gyanós* : gyanus. A ki miben tudós, abban *gyanós* Pr. Előszó X.
- gyék*, *torok-gyék* : gyík Pr. 634.
- gyengélteti* a testet: kényessé teszi Pr. 433.
- gyermek-ló* : csikó Pr. 202., 495.
- gyom* : gaz (unkraut) Pr. 320.
- gyomroskodás* : stomachatio, ha-rag K. Előszó VIII.

gyóntó-anya: gyóntató anya Pr. 716.

gyorsalkodik: iparkodik.

gyökér és *gyükér*.

gyökeres: valódi, igazi. Többig ezer esztendőnél *gyökeresek* voltak a pápista tudományok Lev. V. Pártütésre látszik nézni, a ki *gyökeres* királynak életében más királyt keres Pr. 184.

gyülekezet, *gyülekezet*: zsinat és egyház. A Romai *gyülekezet* igaz Ecclesia volt K. 586.

gyölvész: gyülevész K. 732.

Hab: unda («spuma» értelemben nem fordul elő).

habarcz: híg sár, kátyó. (Sopron-megyében *hibarcz*).

hágó: domb. Minden *hágónak* lejtője vagy on Pr. 83.

hagyás: parancsolat. Az Ó-Testamentomban Isten *hagyása* volt Pr. 734., 404.

hagyigál Pr. 306; és *hagyít*: hajít.

hagymáz: typhus Pr. 66.

hagyomány: traditio, meghagyás, parancsolat.

hajlandó: hajlékony. Az én lelkem *hajlandó* mint a nád Pr. 504.

hajólthatatlan: hajthatatlan.

hajszál-felállató: hajmeresztő Pr. 740.

hálá-adóság, *hála-adóság* és *hál-adóság*.

hálá-adás: hálaadás.

hálólni: hálózni, titkolni.

halladék: halasztás. Illendő *halladékot* kért az adós K. 1002.

hamarsággal: hamar. Hogy Isten *hamarsággal* meg-rontsa a sátánt.

hammas: hamúszínű.

hangyár: gyilok K. 264.

hánkódás: Pr. 969. és

hányakodás: hánykolódás, jactatio K. 79.

hanyattá fektetni Pr. 349.

haraghatik: haragudhatik.

hárítani: háritani.

hármazott: háromszoros.

hasasítani: gravidare M.

hasonlatos: hasonló.

határatlan: határtalan Pr. 1049.

hatható intés: hatható Pr. 479.

havak: menstruae fluxiones. *Havakat* és vizelletet indít (a mustár) Pr. 318.

házasa: házastársa. Kedves *házasától* és magzatitól meg kell válni Pr. 968.

házasatlanság. Véték nincs a papok *házasatlanságában* K. 1063.

házi példák: hazai.

hazud (soha *hazudik*).

hazudtatni: hazudtolni. Kiket Arsenius szemtől szembe *meg-hazudtata* K. 252.

heázat: héjazat, padlás.

hé és *hév*: *hében* hidegben — *hevet* hideget szenved Pr. 162.

heában: hiában.

heános: hiányos.

hegyes elme: éles. Ama *hegyes-elméjü* böles Scotus írja.

helyébe: helyett. A Király a *helyébe* hogy az Isten dicsősségét hírlelte volna Pr. 836.

helyetlen: helytelen.

herjóka: fogoly, perdix K. 509, (M. *herjó*).

heted-szaka: héten át Pr. 457.

hévér: emeltyű. Miképpen láttyuk, hogy nagy terheket csigák és *hévérék*-által könnyen fel-emel egy gyermek Pr. 161.

hevér: bányász. Mint az érczágók vagy *hevérék* bőrt kötnek farokra Pr. 678.

hímes hazugság: czégéres K. 259.

hímezni: colorare, acupingere; szépíteni hibát, titkolni. Eltitkolják és *bé-hímezik* még Szent Irás festékivel-is kábáságokat K. 305.

hímezés - hámozás - nélkül megvallyák K. 186.

híres-neves: hírneves.

hírlélni: hirdetni. Isten dicsőségét *hírlelte* volna Pr. 836.

hirtelen-szóllás: rögtönzés Pr. Előszó IX.

hit: 1. fides, glaube; 2. eskü, esküvés: A papot nem vólt szabad *hittel* vallatni Pr. 919. Az esküvés csak azért szükséges, hogy *hit-nélkül* nem hisznek egy-másnak az emberek Pr. 656; 3. hűség:

Meg-ölik az Aszszonyt, ha Urának *hitit* meg nem tarttya Pr. 734. (M. csak fides.)

hitel: 1. hívés (M. ipse actus credendi): Nem akar hinni, mikor igaz okai vannak a *hitelre* Pr. 654. 36. Nem-is annyit tézzen a Kristus testének étele, mint a *hitel* K. 833, 846, 936; 2. *hitel* a mai értelemben: A szép mondás el-veszti *hitelét*, ha feslett embertől ered Pr. Előszó IX.

hitetlenség: 1. unglaube; 2. hamis eskü: A tanúk *hitetlenségi* a gonosz nyelvek tanácsából áradnak Pr. 786; 3. hűtlenség: Mennyiszer kínoz barátunk *hitetlensége*, szolgálánk árultatása? Pr. 1120.

hitezés: esküvés Pr. 659.

hitető: csaló. Arius és Nestorius teli torokkal kiáltották, hogy ők nem *hitetők*, hanem igaz tanítók K. 126.

hit-csáválók: hitrontók K. 586.

hit-levél: 1. salvus conductus. Husz Jánost Prágából *hit-levéllel* ki-csálták K. 1038; 2. frigylevél, békeokmány: Amurát zászló-gyanánt emelé a Király *hit-levélét* K. 1038.

hív: hívő. A *hívnek* része nincs a hitetlennel K. 456. Ha Tamás hitetlenből *hív* lett Pr. 516.

hív és hív: hú, treu. Embernek

- hív* nem lehet, a ki Istennek nem *hív* K. 1050.
- hivatal*: 1. hívás, vocatio. Ha Isten *hivatalának* nem engedünk; 2. officium: Az atyák ne ítéllyék, hogy *hivatallyoknak* eleget tesznek, ha hébehóba intik fiokat Pr. 192. Meg-mutatom, mely nagyot vétkeznek a papok, ha *hivatallyoknak* meg nem felelvén . . . Pr. 913; Noha az úrak tisztek *hivatallyában* böcsületesbek a szolgálknál Pr. 267.
- hívesedik*: meghül.
- hódoltat*: hódít Pr. 472. (M. subigere).
- hóhérol*: kínoz, gyötör Pr. 29.
- hójag*: Pr. 306; *hójagos* Pr. 230.
- homlítás*: szőlőbujtás. A szőlőtőben maradgyunk . . . és midőn *homlítás*-által bé-vermeltetünk, örömmel szenvedgyük K. 12.
- hon* és *hony*: otthon, domi suae M. («*patria*» értelemben nem használja).
- hop-mester*: praecursor, hofmeister. Kötözve vala az Istennek elől-járó *hop-mestere* Pr. 22.
- hó-péNZ*: havi zsold; *hópénzes*: zsoldos.
- horgad*: görbül. Fejet hajcsunk és meg-*horgadgyunk* a vén ember-előt Pr. 214.
- horgas-borgas*: girbe-görbe Pr. 81.
- horgász*. Az ördög régi *horgász* K. 144.
- hök!*: vissza! *hök* barom K. 258.
- hölgy*: Ama szép fejér *hölgyrül* írják Pr. 746.
- húgyó* disznó. Úgy halgat mint egy *húgyó* disznó Lev. XXXIV.
- húnyor*: helleborus M.
- hús-torony* Góliát Pr. 385.
- húzalkodik*: nyúlik. A fa növés-sel lassan *húzalkodik* Pr. 305.
- hűvösölés*: enyhülés. Istèn adgyon a lelkeknek *hűvösölést*.
- Idét*: idejében vkinek. Szent Agoston *idét*. K. 476; Illyés Próféta *idét* Pr. 672. Meg-nevezik a Romai Pápákat, melyek *ő-idétek* éltek K. 776.
- ifjantan*: ifjú korban. Sárának vénségében fia let, noha *ifjantan* magtalan volt K. 32.
- igaz*: igazság. Isten *igaza*.
- igazság*: veritas, jus, justitia (a *jog* szó nem fordul elő).
- igazítás*: igazulás, justificatio Pr. 743.
- igaz elég*: untig elég. Úgy gondolkodik vala (Péter), hogy *igaz elég*, ha hétszer megbo-csáttatik vétke a gonosztévőnek Pr. 176.
- igetés*: ügetés. Nem-is lassú futással vagy *farkas-igetéssel*: hanem mint a szarvas úgy siet Pr. 799.
- igy*: úgy Pr. 152.
- igyenés*: egyenes Pr. 157.

- thon*: ecce. *Ithon* jö a mi Királyunk Pr. 471.
- ijegetni*: ijesztgetni. *Ijegető* vász Pr. 23. 7.
- illatozni*: szagolni. Az újitók finnyás orra *illatozza* K. 1020.
- illeni* ünnepet: ülni.
- illet?* A ki nem tudgya a tisztességes böcsületnek fundamentumát, fel-fújja azt az emberi szónak és *illetnek* szele Pr. 921.
- illetés*: tapintás és tapintási érzék.
- imette*: ébrenlétében. Nem tudgya, álmában volt-e a látás vagy *imette* K. 221.
- immel-ámmal*: hanyagon, kellettlenül Pr. 391.
- ingyen-sem*: sehogyan sem. Kicsiny véteknek vagy *ingyen* bűnnek *sem* itilik a részegséget Pr. 217.
- innen-tova*: ezentúl Pr. 402.
- innep*: ünnep Pr. 570.
- iprikálik*: cacat K. 547.
- ír*: 1. gyógyító szer, salbe: Sem *íra* sem szelenczéje K. 1067; Sem *írek* sem szelenczéjek nincsen K. 117; 2. ganéj: *tehén-ír* K. 518. (Lásd a *tözeg* szót).
- írás-tartó-ház*: levéltár.
- írni képet*: festeni.
- ismerő*: ismerős Pr. 163.
- ispitály*: nosocomium.
- istáp*: bot; királyi *istáp*: sceptrum regale.
- istenelni*: istennek tartani. Ötet egyedül *istenellyük* K. 456; meg-öle az ártalmas Sárkánt, melyet ök *isteneltek* Pr. 368.
- iszák*: zsák, mantica (felleisen) M.
- iszony*: iszonyú. Ezek pedig *iszony* hihetetlen dolgokat tanítván K. 405. (másutt *iszonyú*).
- it* (itt): ivott. Annyi pénze nincsen, hogy a *meg-it* bor-árát meg-fizethesse Pr. 231.
- izgatni* a jóra: ösztönözni Pr. 265.
- izelíteni*: ízlelni Pr. 415.
- izes*: izletes. A fű-szerszámokkal *izessé* teszik a tyúkot Pr. 30.
- Jártányi* erő: járni való erő. Látván a Sidók, hogy *jártányi* ereje sincsen (Christusnak) Pr. 507; *jártáni* erő Pr. 231.
- jártatni*: járatni. A veszendőket szokták zabola-nélkül *jártatni* Pr. 506.
- játczódni játzódni*: játszadozni. Dávid az orosz lányokat *játczódvá* fojtogatta Pr. 1086.
- játczódtatni*: gyalázni (M. ludificor).
- játczódtatás*: szemfényvesztés. Ördögi csudáknak neveztetnek azon *játczódtatások*, melyekkel az ördög csalogattya az embereket K. 703.

javallani: jóváhagyni, approbare M.; *javallás* K. 581.

javas asszony: jós nő.

jegy: jel, signum, nota.

jegyezni: jelenteni, significare.

jegyzés: M. sensus, significatio.

Nem értették egyebek a csillag *jegyzését* Pr. 184.

jelenség: bizonyíték. Hogy az Irás sok helyen homályos, két *jelenségből* kitetszik K. 620. (M. signum, omen, apparitio; argumentum).

jó és jóság: erény.

jószág: jóság és erény Pr. 44—48 és 307.

jó-tett: jötevő. *Jó-tett* Urát haragította (gyakoribb *jó-tévő*).

jövés a fán; hajtás. Ha testi vágyódásinkat el nem metéljük: a sok roszság minden üdvösséges *jövést* el-ölt bennünk Pr. 159. 161.

jövő-járó: járókelő Pr. 444.

Kabola: ló (kancza) Pr. 660. (M. caballa).

kaborlás és kóborlás: rablás Pr. 19. (M. depraedatio).

kábolgyáskodás: kábaságúzás, ostobáskodás.

kacs: manus parvula. M. Bol-dogok, a kiknek kezekben

kacsok: beati possidentes. Lev. XLVII. (v. ö. *kacsó*).

kákog a holló: kárrog.

kákom-bákom predikátor (= *bik-czis*).

kalafinta (?) M-nál nincs meg.

Sándor I. «*fraus, dolus v. fictio*». A M. Nyelvőr szerint, 1875. évf. 183. l. «nyakon-csapás»). Addig ütik vétik a dolgot, addig hányják ide 's tova a *kalafintát* a pártos tanítók, hogy végre ugyan arra térnek K. 640.

kamara-szék: árnyékszék Pr. 434.

kápa. A sólyom szemei *kápával* fedve vannak Pr. 30. (M. caputium, cucullus).

kapirtyal a tyúk: koporgat. Pr. 30.

kaponya: koponya, cranium.

karal a tyúk: gracillat Pr. 30.

kardéra és *kordéra*: története-sen, taláalomra (M. obiter, absque norma, sine adminiculo). Hogy ne tessék csak *kordéra* mondani ezeket, példákkal bizonyította K. 483. | Nem *kordéra* vagy történetből, hanem mint valami böcsülletes tudományt tanulják a hazugságot Pr. 1083.

kardéra tudni: fejből, betéve tudni (M. k. kitanulom edisco memoriter). A gyermekecskék *kardéra tudgyák* a hajdú-szitkokat Pr. 195. 200.

karéj: széle valaminek, margo. Ezeket a könyv *karéjára* feljegyzet helyeken meg-bizonyítók.

keczele: valószínűleg kar-ing, rochetum. A Calvinisták Vá-

- radon a kelyhekből serlegeket, a *keczelékből* rokolyákat, a papi öltözetekből szoknyákat és far-dagályokat csinálának K. 222. (M. Nyelvőr 1873, 279. l. fejre való; 1877, 273. l. kötény.)
- kegyes* : pius. Egyedül Isten *kegyes*.
- kel*, néha *kell* : kell, oportet.
- kelletik* : kell (ritkán).
- kellő közepe* : centrum M. A tanácskozó helynek *kellő közepiben* királyi székbe tették az Evángeliumot Pr. 383.
- kendő* : arczfesték, fucus. A keresztényen leány *kendővel* ne mázollya magát Pr. 1106. (M. csak sudarium.)
- kendőzni* : az arczot festeni; titkolni, szépíteni a hibát.
- kendő-keszkenő* : sudarium. Szt. Pál *kendő-keszkenői* által betegeket gyógyított Pr. 879.
- kép* : *vas-kép* K. 703. (M. venum, jaculum, telum.)
- képes* : illendő, méltó. Ha a Magusok az istállóban imádták Christust; *képes* hogy mi ötet az Oltáron imádjuk K. 853. | Meg-érdemli az alamisnát, az az illendő és *képes*, hogy adgyunk néki K. 961. (M. conveniens, aequum).
- képest* : nézve, tekintve. *Errevaló-képest* mondhattuk (M. respectu).
- képe-béli* : helyettese valakinek.
- Király *képe-béli* ember.
- képezés* : 1. képzelés, imaginatio (M. *képzés*); 2. typos: Néünk nem csak az Angyalok és Próféták példák-látások- és *képezések*-által szóllottak Pr. 394.
- kép-faragó* : sculptor (szobrász).
- kép-író* : pictor (festő).
- képző erő* : phantasia. Emléketünk feledéken, *képző erőnk* álhatatlan, úgy hogy egy Mi-Atyánk mondásában alig tart-hattjuk vesztég, hogy a világot be ne járja Pr. 157.
- kerék* : a *kerék* kék Égnek csudalatos bolyta Pr. 723; *kerék* választ ada Pr. 746.
- kérékenség* : Pr. 657.
- kéremés* : kérés Pr. 579.
- kereset* : keresés. A szükséges dolgok *keresetiben* két dolgot tilalmaz Isten.
- kérdezkedik* : kérdezősködik Pr. 204., 250.
- keresztelkedik* : szabódik, vonakodik. Kérgy meg akár kit, ha Pokolba akar-e menni? *Keresztelkedik*, szabódik, hogy oda nem akar menni Pr. 339.
- keserves* : keserű.
- későn* : lassan, késve. Az emberek *későn* éppitenek, de hamar rontják a szép éppületeket Pr. 5.
- kételen* : kénytelen.
- kétesít* : kétesessé tesz.

- kétség-nélkül*: sine dubio (ez értelemben mindig így: *kétség-kivül*, extra dubium: *kétség-kivül* vettetett [dolog]) K. 126., 606.
- kétszeres szó*: kétértelmű. Mindenek telik hazugsággal és *kétszeres* szók homályával Pr. 1083.
- keverődzik*: keveredik Pr. 300.
- kevert*: moslék. A tékozló fiú annyira júta, hogy a disznók válójából *kevertet* nyalván, azzal enyhitené gyomra morgasát Pr. 421.
- keszkenő*: keszkenő, kendő.
- kéz-vetés*: pappá-szentelés, manuum impositio, ordinatio K. 312.
- kibeszélhetetlen*: kimondhatatlan.
- ki-enni*: evésben meggyőzni. Mitridates versent ett és *ki-ett* akár-mely éhető embert Pr. 812.
- ki-feselni* Pr. 160.; *ki-fesülni* K. 556. (M. *ki-fesölök* extricor).
- ki-gyökerezni*: kiirtani. A konkolyt szagatván *ki-gyökerez-nék* a búzát-is Pr. 27.
- kilís* és *kelís*: kelés, daganat Pr. 241.
- kinn* és *kin*: foris.
- kíny* és *kény*: ön-kénnén, maga *kénnén* = önként Pr. 654.
- kinnyes* és *kinnyesség* Pr. 503.
- kintornálni*: Minden isteni szol-
gálat a Calvinisták-közt abban áll, hogy egy vagy két éneket *el-kintornállyanak* K. 522 és Lev. XLIII.
- király-képe*: helyettese. Egy Julianus-nevű *Király-képe* a Keresztények Szentegyházából a drága edényeket kihordatá K. 76.
- királykodik*: regnat Pr. 669.
- kireked* menyországból: excluditur Pr. 828.
- kire-való-képest*: mire nézve.
- kissebség*: gyalázat.
- kiszánó*: Ezek (a predikátorok) *ki-szánó* béresek és ragadozó farkasok K. 145.
- kisztetni*: késztetni Pr. 114.
- ki-süvöltteni*: kifütyölni M.
- ki-változik*: A Fiú Isten magát adá, hogy ő-rajta *kiváltozzunk* (ut per eum redimamur) Pr. 108., 376.
- ki-zsendül*: Gyökeret nem verhet benne a *ki-zsendült* jó mag Pr. 341.
- kócsagítani*: részegíteni, bolondítani.
- kócsagos*: részeg, bolond (M. ebrius, dementatus) *k.-agyú* K. 132.
- kócsolni* a kezeket: kulcsolni K. 477.
- kóczipor* (csúfszó) Pr. 791.
- koczni*: kóczintani. *Meg-kocczuk* körmötöket.
- kófitálni*: törödni, gondolni valamivel. De mind ezekkel

- semmit nem *kófitál* Calvinus K. 510.
- kompolár*: caupo; *kompolárkodik*.
- konfekt*: Mint mi szoktunk a *konfekt*ekkel és *lictariumokkal* Pr. 131.
- konfrejt*: konfekt. Ha lakodalomban vagy, keszkenőd végiben egy-nehány *Confrejitet* házadba visz futosó gyermekednek Pr. 459.
- kopácsolni*: a fának héját lehúzni (M. excorticare). Az okos erdős, mikor egy álló-fát ki akar irtani, nem *kopácsol* ág-bogain, hanem a gyökerét rombolja. K. 556.
- kór*: M. morbus és morbidus. Szent Pál kötőjével illeték a *kórokat*.
- kór-beteg*: beteg Pr. 504.
- kordéra*: lásd *kardéra*.
- kósta* predikátor: csúfszó.
- kotoró*: komondor. A farkasok el-hitették a juhokkal, hogy a *kotorókat* avagy komondorokat el-üznéjek, tőllök. Felelet Magyarinak 116.
- kottyant* el-vélte igazat-is K. 525.
- köhent*: köhint Lev. XXXIV.
- költemény*: koholmány.
- köröm-hegynyire* se távozzanak el a könyvek renditül K. 587.
- köröm-szakadás*: erőfeszítés. De ezt-is (Tunist) sok *köröm-szakadással* és vér-patakkal meg-vevé Szinán K. 542.
- köszönni*: köszönten. Egy pohár bort *köszön* másra Pr. 221.
- köszönés és köszönet*: felköszönetés. Ízetlen embernek tartják, a ki gyakor pohárok-mellett hosszú *köszöneteket* nem tud mondani Pr. 216., 222.
- kötelkedik*: A mely szüz-leány Istennek szenteli magát, házasságba ne *kötelkedhessék* K. 192.
- kötés*: Ébreszt mindeneket Reménségre Istenünk *kötése* és fogadása Pr. 173.
- kötés-bizonyosság*: syllogismus K. 91.
- kötés-levél*: békeokmány K. 1038.
- köz*: közös, közönséges, communis. A füge-fa Sidó-országban oly *köz*, mint nálunk a füz-fa.
- közbe-vetés*: vitatkozás. Minden *közbe-vetés* a Szent Irás szavainak értelmérül vagy on Pr. 393. K. 881.
- közép-aránt*: M. per medium. Az igazság a két hamis vélekedés-közöt *közép-aránt* szokot járni Pr. 217.
- közön, nagy közön*: sokkal. A régi Szent Doktorok, kik engem *nagy közön* tudományban értelemben megelőztek K. 99.

- közönséges*: általános, generalis M.
- közösleg*: közösen, M. promiscue Pr. 370.
- község*: közönség, köz nép, communitas. Ájtatos *község*; együgyű *község*. Ez a tudatlanság nem csak a *községben* találtatott, hanem a tudós Bölcsésekben-is Pr. 380.
- krámzsál*: karamzsál.
- kufár*: propola, caupo M.
- küldus* és *koldus*; *küdül*: koldúl Lev. XIX.
- kullancs*: kolláncs K. 707.
- kupa-ser*: sörös kupa. *Kupasereket* akasztottak a horogra K. 144.
- kurta kigyó*: coluber.
- kutyorló*: gunyhó Pr. 1140.
- künnnyü* és *könnnyü*.
- Lábas marha*: pecus, vied.
- lábólhatatlan* mélység.
- lábni*: lábnyi.
- lágyan-nemmen*: lágyan K. 471.
- lakás*: étkezés Pr. 432.
- lakni, lakozni*: étkezni Pr. 435.
A régi Keresztyének valami-vel jobban főztek és vígábban *laktak* innep- napokon.
- lakodalom*: vendégség, convivium Pr. 171.
- lakó hely* (soha *lakhely*).
- lakta föld* vkinek. Abrahám elhagyá *lakta földét* Pr. 183.
Az ő *lakta helyén* K. 201.
- lánczoz*: lánczol Pr. 269.
- lángallik*: lángol Pr. 575.
- lapta*: labda.
- látat*: tünemény, jel. Nem jó *látat* Calvinusban, hogy örö- mest eltemetné azokat a szó- kat K. 463.
- látára* vkinek: Ki vólna oly vakmerő, a ki *Biró látára* tolvajlani merne? Pr. 1042.
- látatni*: látszani. Mennyei isteneket *látatának* követni (videbantur imitari).
- lator*: gonosz, improbus, scele- ratus M.
- lator-kert*: Lásd, mely hegyes kalászok kopjáival, mint *lator-kertekkel*, környül-fogta a búza-szemet K. 18.
- lasnak (lazsnak)*: ágyterítő, pa- krócz Pr. 7.
- le-csöpülni*: leverni (M. depri- mere, prosternere) Pr. 23.
- legeltetni a szemet*. Isten ennyi szépséggel ékesítette az el- hervadó virágot, hogy a mi *szemünket* gyönyörűségesen *legeltesse* K. 11.
- legeltetődik*: A szaglás ki-mond- hatatlan drága illatokkal *legeltetődik* Pr. 732.
- lehellik*: lehell Pr. 425.
- lejendő*: leendő.
- lélek-lyúk*: szelelő lyúk. A must el-szaggattya a hordót, ha *lélek-lyúka* nincsen Pr. 790.
- lelkes állat*: élő állat.
- lémonyá*: citrom Pr. 5.
- llep*: enyv; *lépes* veszső (M. viscus).

lépik: lép Pr. 811.

lépcsél: lépdegél Lev. XVIII.

leptében: csendesen, halkán. A halál úgy jár mint a lopó, ki örömet étszaka setétben kullog, reá-leselkedik, mikor alusznak az emberek; és ekkor nagy *leptében* zajgás és csattogás nélkül ballag Pr. 964.

le-szállítás: meg-szüntetés. A vissza-vonyások *le-szállításában* nincs módgyok az el-szakadtaknak K. 103.

lét és létel: Isten oka és utolsó vége *lételünknek* Pr. 369. Ott temetessél, a hol vólt első *léted* Pr. 847.

lév: lé, leves Pr. 436.

leveg: lebeg Pr. 130.

levegő ég: levegő (lég, aër) Pr. 684.

lézzeg: lézeng.

lompos: nadrág, bugyogó K. 211. (M. caligae protuberantes).

lövellik a víz a forrásból.

lövő czél: zielscheibe.

ludas: hitszegő. Parázna, gyilkos, *ludas* ember. K. 470. (M. perjurus, proscriptus.)

lyiút: lant (csak a Kalaúz első kiadásában 2. 1. található; az utóbbi kiadásokban *lant* áll).

Maga: 1. ipse, selbst; 2. noha, pedig: Vélte találkoznak, kik annyi munkát akarnának vi-

selni ő-érette (Krisztusért), mennyit a világi királyokért fel-vállalnak a sóldosok: *maga* sokkal böcsülletesb ígéretekkel édesget Christus, hogysen a világi fejedelmek Pr. 479.

maga-vető: hetvenkedő.

major és *majoros*: M. colonus, villicus Pr. 841.

mal vagy *maly*: mál, alja vminek. Nsz. Bezzeg nem csekély vízben tapogat ám ez a jámbor, hanem ugyan a part *mallyát* turbokollya és a derék sz. Írásból feszegeti mondásit. Lev. VI.

mangurnyi: csekély.

marczongani: marczangolni. A pártosok rútvál *meg-marczongják* a sz. Írást K. 320. (M. dilaniare, sanciare.)

marczapán: martius panis, czukros kenyér. A ki pisztrangot és *marczapánt* akar enni Pr. 712.

marczona: Oly balgatagságok és *marczona* kábaságok vannak a Mahomet tanításában K. 543.

marczonaság: hiáavalóság. A gyermek aprólék alakokat, bábokat és hol-mi *marczonaságokat* sírva kíván Pr. 739 és Lev. XLVII.

marha: res, sache. Nincs a világon drágább *marha* a mi lelkünknel Pr. 379.

martalék: előhad. A vitéz fejedelem elsőben *martaléket* és csatát rendel; annak-utánna az ütközetre bátorságos vitézekből dandárt és derék sereget rendel K. 601. | Az asztalnál legelőször apró pohárokkal kezdik el a csatát, mint valami *martalékokkal*: azután a derék harcok kezdetnek nagyobb pohárokkal Pr. 222. | De ezek csak csatázó *martalékok*. Jer, menyünk a Dandárra K. 456. (így még Pr. 565. 968., M. csak: praeda).

martalócz: Pr. 221., 418.

másolni: másítani Pr. 257.

maszlagos: bolond, esztelen; *mazlagosít*.

meg-áldozni: feláldozni Pr. 206.

meg annyi: ugyanannyi Pr. 1138—39.

meg-aprósodik: megfogy, elszegényül.

megdöglelni: megfertőztetni, inficiare M.

megdúlni: meggyőzni. Ki egyebetek bölcsességgel *meg-dúlt*.

meg-eggyesedni: megegyesülni.

meg-enged: elenged. A fejedelmek a gonosztévőknek néha a halált *meg-engedik* K. 1000.

meg-enyhődni: megenyhülni.

meg-fakad a has: megreped.

meg-gemberedik: megfásul, elzsibbad. A részeg elméje olyan, mint az erős déren

meg-fagyott és meg-gemberedet ember Pr. 229.

meg-gonoszít: gonoszszá tesz.

meg-guggolni: csüfolni, gyalázni. A Calvinisták a bérmlást . . . csak *meg-guggolják* K. 299.

meg-hamisítani: megezáfolni. A kis Jesus *meg-hamisította* a világ itéletit Pr. 101. (M. depravare; confutare, refutare).

meg-határozni: korlátozni. Calvinus sok-képpen *meg-határozza* az Isten hatalmasságát K. 479., 594.

meg-hazudtatni: meghazudtolni.

meg-hökkölni: 1. hátrálni (a baromról); 2. M. retundit, reverberat. De az-után (mondását) *meg-hökköli* K. 545.

meg-kredenciázni a pohárt Pr. 221.

meg-loholni a hadat: megverni K. 535.

meg-nyilatkozik: megnyílik.

meg-óltani: eloltani.

meg-olyan: ugyanolyan. Annyá minémű, leánya *meg-olyan* Pr. 1099.

meg-pircskélni: megverni K. 539.

meg-sérszik: megsérül Pr. 157.

meg-szerezni: jobbítani ráadás-sal. Mikor a kalmár el-ád valamit, *meg-szerzi* vagy megjobbítja valamivel árúját Pr. 949.

meg-tolvajoltatni: meglopítani.

- meg-torlik* a víz: torlódik.
meg-töltözik: telik, tölti magát.
meg-tunyít: tunyává tesz.
meg-üdösödik: megvévül.
meg-válva vkitől: kivéve vkit.
 David, Ezechias és Josias királytól *meg-válva*, minnyájan a több királyok részesek voltak a bálványozásban Pr. 368.
meg-vásolni: megvásítani Pr. 430.
meg-változik: megváltja magát.
 A testi fogságból pénzen *meg-változhatunk* Pr. 741.
meg-venni a várost: bevenni.
menedék: mentség. Csekély elmédnek ezekre nem-érkezését *menedékül* adhatnád.
menedék-levél: 1. privilegium, szabadság K. 8; 2. libellus repudii, elbocsájtó levél. Valamikor *meg-únnya* feleségét, adgyon ki rajta, *menedék-levelet* vetvén torkába K. 316.
menélni: mendegélni.
menny-ég: coelum.
mennyin: hányan.
mentest ment Pr. 444. (azonnal).
merigy és *mirigy* Pr. 269., 379.
mérkéltni: méregetni. Ne *mérkéllyük* (Isten cselekedetét) rövid értelmünkkel K. 33.
mértékeln: mérsékelni. Haragját kegyelmességgel *mértékli* Pr. 173; *mértéklés* Pr. 465.
mért-föld: mér föld Pr. 373., K. 14. (mindig így).
mesgye: megye, limes M.
meszszünnen: messziről Pr. 185.
miá: miatt Pr. 797. (igen ritkán).
micsodaság: A teremtett állatok *micsodasága* és tulajdonsága.
mindenütt-létel és *mindenütt-valóság* K. 868.
mingyárást: mindjárt K. 208.
mivólta vminek: essentia (lényeg).
módatlan: módtalan Pr. 355., 868; *módotlan* Pr. 1047.
módos: mérsékelt, szerény.
mólna: malom. Ki-ki maga *mólnára* gátollya a folyamatot K. 628., Pr. 753.
monda-monda: mende-monda Pr. Előszó III.
mord: M. mordax, clandestinus: *mord* ember, *mord* fegyver Pr. 592.
mordály: u. a. M. A mi testünk oly *mordály* árulónk Pr. 158.
mosolyogdogál: Lev. VI.
motolla: matólla.
munkáson: fáradságosan. *Munkáson* akarta meg-váltani Isten az embert Pr. 113.
müves ember: kézműves.
Nád-méz: ezukor Pr. 840.
nadály: piócza, hirudo Pr. 26.
nagy-szívü: magnanimus Pr. 262.
nám: lám, ecce Pr. 905.

- negédes*: büszke Pr. 473; *negédeség* K. 69.
- nehézség*: nyavalyatörés.
- néhúlt*: néhol.
- nevedéken élet*: növekedő.
- nevekedik*: nevelkedik.
- nevés*: növés.
- nest*: nyest, marder.
- nevetlen*: névtelen. Nem régen egy *nevetlen* ilyen fabulát rö-píte az emberek köziben Lev. XLV.
- nézélni*: nézegetni Pr. 836.
- nóditani*: nógatni K. 236. (M. adhortari.)
- nőszik*: nősul K. 166; *nőszés*.
- nyálaskodás*: haszontalan cseve-gés K. 197., 761. (M. inepta nugacitas.)
- nyavalyást*: nyomorúltan.
- nyegni*: nyögni.
- nyegtet*: facit gemere K. 735.
- nyelv-rebegés*: hebegés.
- nyers*: fiatal. Az aszszonyok haragosbak a férfiaknál, a vének a *nyers* embereknél Pr. 782.
- nyersség*: nyersség Pr. 813.
- nyomos*: hosszúéletű. Nem lé-szen *nyomos* Pr. 206. (M. longaevus.)
- nyugotni*: nyugtatni. Ölében és mellyén hordozza, ott *nyu-gottya* ötet Pr. 134., 205.
- Ócsó*: olcsó.
- ódható*: oldható.
- ok-alatt*: föltételesen, sub con-ditione.
- okoskodik*: okosodik. Jesus ... több gyermekek módgyára *okos-kodot* üdő-jártában K. 489. *Okoskodik* a ki böles ember-rel jár Pr. 929.
- ollólni*: ollózni, nyesni.
- ólsárol*: ócsárol.
- olykor*: olyankor. *Olykor* szü-leték Christus, mikor... Pr. 95.
- orcza*: arcz.
- orcázni*: pirongatni; *orcázás*.
- ormozat*: tető. (M. tectum pec-tinatum.)
- oroszkodik*: lopószik. Egy deák *bé-oroszkodott* (a templomba) K. 247.
- országol*: uralkodik. Adná Is-ten, bár semmi undokság ne *országolna* K. 249.
- ottan*: azonnal (M. confestim, protinus).
- ottan csak*: legalább, saltem. Mivel hasonló szeretettel mi ötet nem szerethettyük, *ottan csak*, a mint lehet, úgy sze-ressük.
- ottan-ottan*: sokszor, mindany-nyiszor. Mikor a nagy hosz-zú keresztnek földön hur-czolt vége minden kőben meg-ütkezővén és *ottan-ottan* a Tövis-koronában akadván Pr. 507., K. 106. (M. sub-inde, frequenter, identidem).
- öklelni*: szűrni. Mint *öklelték* kopjával által oldalát Pr. 131.
- ökleldözni*: u. a. Pr. 598.

- örög*: nagy («senex» értelemben nem használja).
- örülődik*: gyötrődik. Mikor a gonosz lelkiismeretű ember *örülődik*, gyötrődik magában. Pr. 969.
- öszönölni*: ösztönözni.
- ösztvér*: sovány Pr. 443.
- özön-víz és víz-özön*.
- Pajtárs*: pajtás, socius.
- pakocsa*: tréfa, csúfság. Baldunus sz. Pálról azt írja, hogy őtet Luther csúfságban és *pakocsában* nevezte eretneknek.
- palaczka*: poloska (M. *palaszka cymex*) K. 544.
- pántolódás*: veszekedés, pörpatvar Pr. 791; *pántolódik* Pr. 113.
- pápálkodik*: uralkodik mint pápa K. 777.
- párállik*: párolog Pr. 985. (M. *vaporare*).
- párlódás*: párolgás, izzadás.
- párlóg*: forró lóg.
- partogat* (?): Ki orrát *partogatta*, ki taszigálta (Christust) Pr. 489.
- pártalkodik*: M. *seditionem* movet.
- paskolni*: verni. A törökök igen *meg-paskolák* a görögöket K. 538.
- patvar*: rágalom (M. *calumniae*).
- peczentés*: percz, pillanat. A mely *peczentésben* a kis gyermeknek okossága kezdetik Pr. 334.; *óra-peczentés* Pr. 618.
- pediglen*: pedig Pr. 329.
- penig*: pedig (igen ritkán).
- penna-csuszamás*: tollhiba.
- pelyh*: pehely Pr. 172.
- penyész*: penész.
- perlődés*: perlekedés K. 90.
- pervata*: camera privata, árnyékszék Pr. 63.
- pesely*: persely, marsupium.
- peszér*: alsóbb rendű szolga. Oly alá-estem . . . hogy a nyalka ifiak, kiknek apjok *peszérim* voltak és ebeim-közöt heverték, csúfolnak Pr. 83.
- pesdül* (pezsdül): l. *posdül*.
- pihentés*: M. *respiratio*. Azokat (a bizonyságokat) egy *pihentésre* földhöz verhettyük K. 695.
- píhes*: pelyhes K. 544.
- pílis*: papi tonsura (M. *rasura*). Minden egyházi ember a Christus Koronájának emlékezetire *Pílist* visellyen tetején Pr. 503.
- pincze-tok*: részeges. Nehéz a meg-rögzöt szokásból (részegségből) kivenni az embereket, kivált-képpen abban az országban, melyben az emberek *pincze-tokok* Pr. 216.
- pironkodik*: *Pironkodgyék* leltek (erubescat mens vestra) Pr. 157.
- pironság*: szégyen Pr. 426.

- plebánosság*: plebánia K. 137.
- pludra*: plundra, nadrág K. 136.
- poházni*: pofozni.
- pokrétcs*: pakrócz. A ki lovat vészén, *pokrétcsát* le-véteti Pr. 267.
- porczogósan* csúfolni. A pogányok, hogy *porczogósan* csúfolnák a Keresztyénséget, egy számar képe-alá az írták: Deus Christianorum Pr. 481.
- poroszka*: paripa. Ag lóból nehéz *poroszkát* csinálni Pr. 335.
- possadék*: posvány. A *possadékon* mételety szednek a juhok (M. *poshadék*).
- pozdúl*: pözsdül. A vér *megposdula* benne Lev. III. Mihent a kertet nem kapárod, annyival bujábban *posdúlnak* benne az útálatos gyomok Pr. 320.
- poszog*: nyüzsög Pr. 679. (M. fervere, scatere).
- pöröly*: kalapács.
- pribék*: hitehagyott. Hittül szakadott *pribék* K. 120. (M. transfuga).
- puhogat*: puhítgat. Ágyokat-is *meg-puhogattya* (Isten a betegeknek).
- punct*: pont Pr. 600.
- pupenevér*: denevér. Az isteni dolgok értéséhez olyan a mi értelmünk, mint a bagoly, *pupenevér* vagy denevér szemé a napvilág sugárilhoz K. 610.
- puposkodik*: kevélykedik (M. superbire).
- puszpáng*: buchsbaum Pr. 161.
- püszögetni*: A gyermek lovat nem csak *püszögetni* és simogatni, hanem, . . . ütögetni-is kel Pr. 202.
- Rabotás*: róbotos Pr. 163. (M. *rabota opus servile*).
- rágalmazni*: rágalmazni és rosszszallani. Agesilaus csak azok dicsíretit hallotta örömet, kik, mikor kivántatot, *rágalmazták* sok dolgait (non dubitarunt vituperare) Pr. 937., 470.
- ravás*: rovás.
- ravó*: adószedő Pr. 104; *rovó* Pr. 272.
- rebeg*: hebeg (M. balbutire).
- rekesz*: claustrum. Klastromok *rekeszébe* mennyenek K. 69.
- remek*: A Mester-ember, mikor *Mester-remeket* csinál, akkor mutattya mesterségét Pr. 111. (M. offa, bucella, portio.) — Sajátságos a következő helyeken: A Luther és Calvinus tanítása eredetire, *magára, remekére* képest nem új (mondja az Itinerarius) K. 1082. | Ennek a Calvo-Lutherista *remeknek* (csuda, hogy nem töröknek) hol és minémű Ecclesiája volt, így magyarázza u. o.

reménletlen : nem reménlett.

Reménletlen, váratlan történet K. 275.

rend : helyzet. Nem vagyunk ennél rosszszabb *renden* K. 1028.

rendelni : rendezni.

rendelés : 1. pappászentelés, ordinatio. Meg-engedik, hogy a kinek papsága-előtt felesége volt, *rendelése*-után véle élhessen K. 168; 2. határozat, parancsolat: Szent Pál kötelezi a híveket, hogy engedjenek a Vének *rendelésinek* K. 575; *rendelést szab* u. o.; 3. örök *rendelés* : praedestinatio.

rendezés : rendelés, papszentelés.

rend-tartás : szertartás.

restes : rest, piger Pr. 968.

részesültetés : részesülés.

reves : redves Pr. 153.

rivasztani : riasztani K. 62.

rivogatni vkit : reá rivalkodni vkire. Döfölték, *rivogatták* Christust Pr. 507.

rogya : M. ragya, rubigo K. 226.

rokolya : szoknya K. 222. (l. *keczele*).

roppantot szép : roppantúl.

roshad : rohad. Az egész húsa mind *le-roshada* K. 65. (M. *roshad* és *rossad*).

rosszág : rosszság Pr. 159.

rosszszúl : rosszszá lesz. Vigyá-

zásban kel nevelni (a gyermekeket), hogy meg ne *rosszszüllyanak* Pr. 193.

röhög a mell : hörög Pr. 967. (*hörög* is előfordúl).

röpös : röpdöz. K. 437.

rözgöledik : zörgöledik (M. strepere) Pr. 67.

rusnya : rút, ronda Pr. 30.

rúthalmaz : gyaláz. A test szörnyű átkokkal *rúthalmazza* a lelket Pr. 19.

rútól : piszkol, gyaláz (M. probris afficit).

Safarina : satrafa, ringyó. Patronusi (a szökött barátnek) magához hasonló *safarinát* kötének nyakára K. 398.

sáfily : saphir-kő Pr. 1194.

sajdítani : sejdíteni Pr. 193. K. 748.

sántálni : sántikálni. Két-felé ne *sántállyunk* Pr. 760.

sápolódik : sopánkodik. Senki ne *sápolódpék* fogyatkozott állapotában Pr. 737. (M. ambigo, haesito, angor).

sása : fűszer Pr. 211. (M. sásafü, lepidium).

szatoltatás : sarcizoltatás K. 552.

seppedék : süppedék.

serked : fakad.

serkeget : serkentget Pr. 104.

sérődik : sérül Pr. 859; *sérüdik* Pr. 157.

sérszik : serül; *sérült* : sérült.

sértés-marha : disznó K. 621.

sérvés : sérvülés. Csuda kérdése-

ket vetett eleikben egy Pápista ember, mellyek nagy *sérvést* tettek lelekben Lev. XLIII. *sikeres*: ragadós, nyúlós. Szakállán, bajuszán rútúl elnyúlván a *sikeres* torhák Pr. 497. (M. glutinosus.)
sillyeszteni: sülyeszteni Pr. 435.
sindik: erejét veszti. Nem él, hanem *sindik* a beteg Pr. 811. (M. languo, tabesco).
sing: rőf Pr. 134. (M. ulna.)
sóczé: (csúfszó) K. 363.
sódor: sódar, sonka K. 144.
sohol és *sohult*: sehol; *sohonnan*: sehonnan Pr. 122. K. 5.
sokadalom: vásár K. 185.
sokkáig és *sokáig*.
sóly és *súly*: súly,
sólya (zsólya): czipő Pr. 29. (M. solea).
sonkoly: valami préseltnek alja. Nem lehet a Rósa tövis-nélkül, a méz *sonkoly*-nélkül Pr. Előszó. X. Pr. 466.
sövényes szomszéd: tőszomszéd Pr. 800.
stömpöly: támaszték. Nem szükség . . . a Pápisták el-hanyatlott igyeket *stömpölyökkel* támogatni Lev. VI. és K. 18.
sülyos: súlyos.
superlát: függöny. Christus halálakor a Templom *superláttya* ketté-hasada Pr. 513.
susnya köntös: rút.
susnyaság: rútság, éktelenség. A Calvinus követő prédikáto-

rok irásiból sok *susnyaságot* le-irtam, és az ő szavokból következő éktelenségeket kifejeztem K. 1071.
sümölcsök K. 157. (M. verruca). v. ö. *szömölcsös*.
sürődik és *sürődik*: sűrűsödik K. 16.
süt a hideg. A hideg *meg-süti* a virágot Pr. 617; *sütő*: pék.
Szabadítás: liberatio és privilegium.
szabados: szabad, liber.
szakállós lövés K. 772. (M. szakállas bombarda).
szakaszkodik: gyengül, erejét veszti. Nincs oly erős ember, hogy meg ne *szakaszkodgyék*, ha minden nap ennyi-e nem adsz Pr. 320.
szakmányos arató Pr. 323. (M. *szakvány* és *szakmány* operarum elocatio = általában, pl. holdankint felfogadott munka.
Szaktár: Szatmár K, 542.
szálánkozni: szálinkózni K. 454. 167.
szállás: ostromlás. A város *szállása* Pr. 845.
számadatlan. Úgy vesztegettyük az Istentől reánk bizot jókat, mint-ha *szám-adatlanok* vólnánk Pr. 832.
szánt-akarva: készakarva.
szaporán: Télben nyárban, hévben hidegben a juh-után jártam, . . . az Égnek minden

- háborúit *szaporán* szenvedtem Pr. 599.
- száraszt, szárasztat*: szárít Pr. 102.
- szava-hihető*: hitelt érdemlő.
- szecskevész* (? himpellér): Nagyob böcsülleti légyen az igaz keresztyéni gyülekezetnek, hogy-sem mint imez-amaz *szecskevésznek* K. 108.
- szegélet*: szeglet Pr. 372; *szegélet-kő*.
- szegessen* meg-magyarázza: jól, derekasan (M. dentate, nerveose, solide).
- szégyenség*: szégyen Pr. 800.
- szék*: velő, medulla, nucleus M. A szentség veleje és *széki* Pr. 852. Ez veleje és *széki* a Házaszság törvényének Pr. 237.
- szekernye*: csizma. Ló-bőr a *szekernye* K. 530. (M. ocrea: hohe stiefel).
- szélhámos*: szélső.
- szél*: pára. A barmok *szele* és párája (mert a Magyarok az oktalan állatok lelkét különben nem híják) K. 307.
- szellet*: A sok éretlen nedvesség és nyers füstök, mellyekkel teli a jó-lakók feje, az érzékségek csatornaira szivárkoztván, úgy bé-töltik és megrekesztik az útakat, mellyeken a szemre, fülre és egyéb érzékségekre kellene terjedni az éltető és vidámító *szelleteknek*; hogy üdő-nap-
előt meg-tompúlnak az érzékségek Pr. 815.
- szellőztetni* a fájdalmat: enyhíteni.
- szél-szó*. A dicséret hiúságos *szél-szó* Pr. 898.
- széltében*. A böcsüllés, kívánás és keresés *egy széltében* és egyenlő lépéssel járnak Pr. 801.
- személy*. Az Úr vacsoráját két *személy*-alatt osztogatták (sub bina specie). Felelet Magyarinak. (Csak egyszer így; a Kalaúzbán, XI. könyv, már „szín“-t használ).
- szem-fül* ember. A hivolkodó és *szem-füleberek* gyönyörkötető irásokat meg égették Pr. 201.
- szem-látomás*. A Christus cselekedetinek *szem-látomására* igazította tanítványit Pr. 33. b.
- szem-legeltető*: A kárvallás foggyattya *szem-legeltető* javainkat. A mezei szép virágok *szem-legeltető* különbözőzése K. 3.
- szem-pillantásnyi*, valamit e földön szenvedhetünk Pr. 163.
- szennyedékes* rútság Pr. 927; u. o. *sennyedék*.
- szentülni*: szentté tenni.
- szépegetni*: szépitgetni Pr. 142.
- szepelkedik*: iparkodik. Azt a hitom, hogy jól *szepelkedve*-is alig találunk az eretnekek-közzül, kiket Luther-előt meg-

- öltek volna K. 174. 232. (M. nitor, annitor.)
- szer*: 1. sor: Látod, én mint jártam tegnap? ma te-rajtad lehet a *szer* Pr. 141; 2. rész. A ti *szereteken* való tanítók Lev. XVII.
- szere**ncse*: casus, eset. Nincs an- nál boldogtalamb ember, mint a kinek soha semmi *gonosz szere**ncséje* nem volt Pr. 29. b.
- szere**ncsétet**ni*: kockáztatni (M. periculo exponere).
- szere**ncsére*: esetleg, véletlenül. Mikor az úczán játézkodozó gyermekek laptája *szere**ncsére* Lucius számárának lábát il- lette volna Pr. 830.
- szere**n-szerte* és *szerte-szere**nt*: szertesét K. 276. 126.
- szere**-szám*: gyógyító szer. Nincs a világ patikájában oly *szere**-szám* Pr. 31. b.
- szere**-szem*. Nyalka *szere**-szem* ka- tona K. 363. (Nsz. ficzkó, vir- goncz).
- szere**tő*: szeretett. *Szere**tő* Atyám- fia Lev. VI.
- szere**zés*: rendelet. Emberi *szere**zés* (M. constitutio).
- szere**sz*: szag, illat. Hallók, meny- nyire elő ment a világ min- den latorságban, mi-ólta en- nek az Anti-Christusnak *szere**sz* meg-üté az emberek fejét K. 817.
- szere**dalom*: szidás Lev. L.
- szere**lneni*: színlelni, palástolni.
- Gonoszságokat azzal *szere**lni* (az egyház-rablók), hogy az egyházi emberek nem jól köl- tik jövedelmeket Pr. 470. | A Sátán szent Irással *szere**lné* ha- misságát Pr. 823.
- szere**nté* és *szere**ntén* (utóbbi alak ritkán): A purgatorium szen- vedése ha ugyan valóságos tűz-által legyen-e, nem *szere**ntén* tudgyuk (= nem egészen) K. 1010.
- szere**v*, *szü* és *szüv*.
- szere**várkodik*: szivárog K. 16.
- szere**várvány*: 1. arcus coelestis; 2. heber, siphon: Ha a *szere**várványból* ki-szivod a levegő- eget, természeti-ellen-is a ne- héz bor fel-mégyen utánna Pr. 684. | A szunyognak oly *szere**várványt* adot Isten, mel- lyel az ember bőrét által-fúrja K. 20.
- szere**-beszéd*: beszélgetés K. 407.
- szere**-fodorgatás*: szóékesítés.
- szere**-járás*: 1. phrasis: Akár-mely szorgalmatosan figyelmez- zünk az Irás *szere**-járásira*, nehéz közönséges regulát szabni minden mondásokra egy vagy két *szere**-járásból* K. 632; 2. stylus: A szent Irás olvasása és *szere**-járásának* meg- vétele sem bizonyos nyom K. 632.
- szere**-jómj*: szomjas. Nyeli a *szere**-jómj* ember a vizet Pr. 292; *szere**-jómj* szarvas Pr. 326.

szós. Az Asszony-népek közön-
ségesen *szósok* Pr. 239.

szököllő: 1. percz: Oly töredel-
mes szüvel nem lehetnek, a
mineműt kívánna az életnek
utolsó *szököllője* Pr. 223; 2.
ugrás, ugró: Nagy árkot ásál
magadnak, nagy ennek a *szö-
köllője* Lev. XXIII.

szömölcsös marha: hibás, beteg
Pr. 332. (M. verrucosus). V.
ö. *sümölcsök.*

szörnyíteni: átkozni (M. detes-
tari, immane censere).

szösz: A világ piacznán minden-
nek van *fontányi szösze* Pr.
466.

szunyátán: szunnyadozva, kel-
letlenül Pr. 800.

szurdék: Soha senki a régiek-
közzül nem emlékezet efféle
szurdékban lappangó Luthe-
ristákról K. 731. (M. angu-
lus.)

szuszók: gabonatarató. Az élés-
nek (a hangyák) szép tiszta
helyt szereznek, holot mint
egy *szuszékben* prófontyokat
tartyák K. 19.

szükös: szükölködő.

születtet: születés. Urunk *szület-
tete*-után ezer esztendővel. Fe-
lelet. Magy. (csak egyszer).

születtetni: születni (ritkán).

szűrű: 1. cséplőhely, area: Ne
legyünk olyanok, mint a poly-
vák, mellyeket egy kis sze-
lescske elragad a *szűrűből* Pr.

861; — 2. álló viznek beleve-
tett kavics által okozott gyü-
rűs hullámzása vagy kerekded
mozdulása: «Miképpen az
álló vízbe, ha egy kövecskét
vetünk, elsőben kisded kerek-
ded *szűrűt* indít, azután szé-
lesben terjed a víznek kerek-
ded mozdulása» Pr. 770. (Ta-
lán a *gyűrű* szónak mása;
szól róla M. Nyelvőr VI, 39.
129. 170.)

szür-zavar: confundit. Egybe
szür-zavar mindeneket K.
1078.

szüvesít: bátorít. A nyelv...
ha biztat, *szüvesít* Pr. 785.

Tagolni: verni (M. verbero, fus-
tigo).

talám: talán.

tálnyer: tányér Pr. 794.

tanács: 1. szándék: Jó végre
igazitott *tanács* Lev. XV. —
2. tanácsos, eonsiliarius. Ki
völt *tanácsa* Istennek? Pr.
104; — 3. consilium, rath.

tanú: 1. testis; 2. testificatio:
Nem tudgya egyébűn, ha-
nem az Anyaszentegyház *ta-
nájából* K. 88.

tanúság: tanulság (M. doctrina,
studium, eruditio.)

táméntalan sokaság Pr. 852—3.
(M. innumerabilis multitudo).

tarhó: aludt téj. A kinek a téj
száját megegeti, a *tarhót*-is
fujni kell K. 1048. (M. *tarh*;
ma is Szeged vidékén.)

társalni: társul adni. Christus sanjarúsága sok egyéb kinzással *társaltatot* Pr. 528.

tarsoly: A fösvénynek *tarsolya* istene.

tatarázni: tatarozni Pr. 944.

tarts: tartalék, tartózkodás. Semmi *tarts*-nélkül minden latorságba merülhet ember K. 226. | Ha deákul vagy görögül tud olvasni, minden *tarts*-nélkül olvashattya (a sz. Irást) K. 361.

tekélletes: tökéletes.

tekergő: barangoló.

tekintet: tekintély.

teliden-teli a nyelv halálos méreggel Pr. 790.

tellesíteni: megtölteni Pr. 204. (M. replere.)

telle-tulla ted-fel az oculárt Lev. XXXIV.

teliség: Csak nem minden betegség *teliségből* vagon Pr. 812.

temérdek: vastag, rút, gonosz. *Temérdek* vélekedés = *crassa opinio*; *temérdek* erkölcsü; *temérdeken* állatod.

tepeczkél a sánta (M. saltitat, claudicat.)

tér: téres, spatiosus, planus. Sík, *tér* és gyepes út az Pr. 81. (mint főnév nem fordul elő).

térés: megtérés, *conversio* M.

terh: teher.

terhni: tehernyi. Az El-szakad-

tak-is sok *számár-terhni* gloszákat irtak K. 618.

teremteni: 1. creare; 2. teremni, producere: Az Isten igéje gyökeret vér és gyümölcsöt *teremt* Pr. 216. A föld tövisset, bujtorjánt . . . munka nélkül *teremt* Pr. 944. | A mely fa jó gyümölcsöt nem *teremt*, kivágatik Pr. 1052. | *Teremtsen* gyümölcsöt a föld K. 21.

térengetni: forgatni, meghányini. De mivel ezen fogást jól *megtérengetők* és ugyan a földhöz is verők Lev. VIII. (M. *téregetek gyro, roto, verso*).

terjeddegel: terjed (frequ.) K. 713.

terjék: mérges csipés ellen való szer Pr. 125. (M. *theriaca*.)

térülni: térni. A régi Keresztyének, mikor az Igazságra *térültek* Pr. 201. M. *diverti, converti*.

te' s tova: ide s tova.

tetem: 1. tag, membrum: Mikképpen a mostan - születet gyermek *tetemit* addig kel igyengetni (sicut *membra . . . sunt fingenda*) Pr. 107; — 2. ereklye, reliquiae sanctorum (tkp. csont): A Szentek templomihoz és *tetemihez* szarándokságban megyünk K. 758.

tettet: tetszet, látszat, aspectus. Olyan vagyok mint a szines koporsó; melynek noha külső *tettete* fénlík, de belől csak

- büdös döggel büszhödik Pr. 514.
- tettetés*: tetszetős, feltünő Pr. 82. (M. egregius, conspicuus.)
- tetszés*: vélekedés, placitum. Hogy az emberi *tetszésnek* áhatatlansága nem vihet az Isten igazságára K. 44.
- tévelyeszik*: tévelyedik Pr. 598.
- tébolyog*: tébolyog K. 505.
- tik-mony*: tojás.
- tipodva-tapodva* nevetséget szerrez a vak Pr. 365.
- tiszt*: hivatal, méltóság, kötelesség, feladat: Az okosság *tiszti az, hogy . . .*
- tisztesség*: becsület, tisztelet. Tartozik ember óltalmazni *tisztességét* Pr. 935. | Christus a papoknak hivatalyok-szerént való *tisztességeket* megadta Pr. 911—12.
- titkos*: titkár, secretarius. Ezek (az apostolok) a Keresztény-ségnek tizenkét Patriárkái; az Isten követségének *Titkosi* Pr. 129. | Mit csudálljuk, ha ilyen titkos dolgokat írhatot, a ki *Titkossa* és Secretariusza volt Üdvözítőnknek? Pr. 131.
- toldoz-foltoz*.
- tolvajol*: lop, rabol. Hamar *tolvajolly* (cito praedare) Pr. 351.
- tompör*: tompora, femur Pr. 318.
- torha*: turha.
- több*: 1. több és többi, ceteri.
- Az ifiak neveléséhez hasonlók a *töb* erkölcsök Pr. 191; — 2. *többi* (= többje) vminek: summája. Ez a *többi* minden devotiojoknak K. 522.
- tölt*: történt. Magunkon *tölt* dolgokból tudgyuk K. 978.
- töltözik*: tölti magát. A világi Királyok az alatta-valók javaival *töltöznek* Pr. 475.
- tölyfa*: tölgyfa.
- töpörödött*: fonnyadt, aszott.
- töredékeny*: törekeny Pr. 325.
- töredelmes*: törekeny. Bizonyságinak *töredelmes* pozdorjáját megismérte K. 8. | A világi fejedelemségnek *töredelmes* romlósága a sz. Irásban üres nádznak neveztetik Pr. 503.
- törés* a sáncon: bresche. Fő hadnaggyá tevő Joábot, mert a Jerusalemben vételében legelőli ő mene föl a *törésen* Pr. 118.
- törvényes*: törvénytudó, jurista. A világi *törvényesek* azt mondgyák: clavibus traditis possessionem tradi K. 794.
- tötés*; töltés, sáncz.
- tözeg*: ganéj, sár. Calvinista csudák közzé számlálható dolognak mondgya, hogy *tözeggel* vagy lágý tehén-írral bé nem mázollyák a Calvinus maszlagában zabállott predikátorokat (quod non eos luto et stercorebus operiant) K. 518. és 1074.

- tözött*: tüzött. Drága gyémántokkal *tözöt* mennyezet Pr. 723.
- tözsér*: kereskedő. Mikor a *tösér* drága pénzen el-adgya kövér ökreit Pr. 949.
- trágár*: bolond: udvari *trágár* (hof-narr).
- tudódik*: tudatik, tudva van (ritkán).
- turba*: erszény Pr. 449.
- turbokolni*: *turbokollya* a part mallyát Lev. VI.
- türetlenség*: türelmetlenség Pr. 679.
- türhetetesség*: türés, türelem, tolerantia.
- türhetetlenség*: intolerantia.
- türhető*: türelmes. A *türhető* Isten azért várja a gonoszokat Pr. 116. Isten irgalmassága nagy-*türhető* Pr. 5.
- türtet*: türet. A ki sanyargattya, zabolázza, *türteti* testét Pr. 160.
- Udvari*: udvarias. Éjjel nappal azon törődnek, hogy bölesek, tudósok, *udvariak* légyenek Pr. 800.
- udvariság*: nyájaskodás, udvariasság. Mennyei *udvariság* (conversatio in coelis). Az ember-csúfolás, tréfálás oly közönséges, hogy sokan azt nem bűnnek, hanem tisztességes mulatságnak és *udvariságnak* alíttják Pr. 791.
- ugordik*: ugrik.
- újantan* K. 96., *újontan* K. 681.
- új-hit-reszelők*: hitújítók.
- újítani*: ismételni. Mely keserves szóval *újíthattuk*, a mit régen sz. Bernárd mondot Pr. 79.
- újság*: holdújulás. Minden *újságon* borral, lizztel, báránnyokkal kellett áldozni K. 902.
- újítani*: újítani.
- unakodik* és *unakozik* Pr. 144, 312.
- unatlan*: szüntelen.
- unatni*: unatni. Sokszor emberrel az életet *meg-unatatták* a betegségek Pr. 63.
- úraság*: úri birtok. Csekély embernek tartják, a ki tékozlása-miat szép *úraságit* elvesztegetvén kuldulásra jütöt Pr. 231.
- úralni*: úrnak ismerni vkit, hódolni vkinek. Crimen lesae Majestatis . . . mikor valaki az igaz fejedelem-kivül mást akar *úralni* Lev. III.
- úr-ember*: úri ember Pr. 467.
- úsz*: úszik Pr. 501.
- úsztat*: Ezechiás király keserves könyhullatásokkal *úsztatta* beteg ágyát Pr. 967.
- út-álló* latrok: útonálló Pr. 819.
- utólbnyi*: utóbbi. Nem lehet . . . az Atyánál *utólbnyi* Isten Pr. 696.
- utóiban*: utóbban.
- utóbra*: utóljára.

úton-járó: utas, wanderer Pr. 444.

uzsora és uzsurá.

üddő (ü-vel; birtokosraggal azonban: *ideje, idején*).

üddő-jártára: idő folytán Pr. 314.

ünnő: Ez a töpörödöt ag-lant az ő *ünnője* hajából kézre-valót csinált K. 398.

üresedik vmitől: üres, ment.

üszög: titio. Egyik *üszög* neveli tüzét más *üszögnek* Pr. 1050.

ütközet-kő: botránykő.

üveg-bor: Nagy barom *üveg-borokat* akasztottak (a horogra) K. 144.

Vacsorállik: vacsoráz.

vaj és vajha: utinam. *Vaj* adná Isten; — *vajha* meg-gondolnók.

vajudik: languescit. Betegségben *el-vajudott* K. 309; *vajutt*: gyenge, törődött.

valamennél: mennél. *Valamennél* undokab ábrázatot gondolhatnak (az ördögök), azokat formályák a pokol füstiből Pr. 1050.

való-képpen: valóban K. 286.

változik: váltatik, váltja magát. Az ember láttatik annyit érni, hogy Istenen *változzék* Pr. 112.

való: igaz. A ki *valót* akar érteni a régi igaz vallásról K. 1021.

vártás: ör Pr. 365. (M. *várta*: specula).

vártatva: Kevés *vártatva* Pr. 969.

vastagítani: erősíteni, öregbiteni.

vász: 1. madárijesztő. Ijegető *vásznak* tartották az Istent Pr. 23; Ijegető *vászsza*l befödi magát Pr. 7; — 2. álarcz: K. 968. a *larva*-t fordítja *vász*-nak.

vég: czél. Jó *végre* igazítottat tanács.

végezetre: végre, tandem.

velőzik: gyarapodik, hízik Pr. 24.

vélte és vélve: elvétve, ritkán (M. *vélte és véltve*) Pr. 331. 477.

venyike: venyige Pr. 66.

verdődik: vergődik. Ki testi indulati-ellen nem *verdődik* . . . lelki élet-nélkül vagyon Pr. 158.

verekedik a madár a törben: vergődik; — 2. versengni, contendere: Ne *verekedgyünk* a hamis tanítókkal Pr. 933.

vereség: verés.

verő: kalapács.

verő-fény: nap és napsugár.

vész: háló K. 144. (M. *sagena*). *veszél* (ritkán *veszély*).

vészteg: veszteg: *vészteg* állani Pr. 320. 321; *vesztég* Pr. 321.

vesztegség: M. silentium. *Vesztegségben* vannak K. 20.

vet: l. fent 217—218. lp.

vétek: erkölcsi és természetes

- hiba. Ha nem a fátúl, hanem ragyátúl esik a gyümölcsben *vétek* Pr. 824.
- vetemedik*: vettetik. Pokolra *vetemednek*.
- veteredik* a bor: megromlik. Csak hamar *meg-veteredik*, elváltozik és vész a bor K. 960.
- veternye*: matutinum a zsolozsmaimádságból (breviariumból). A szent Atyák emlékeznek a matutinumról avagy *veternyeről*. Felelet Magyarinak (M. vesperae: Pázmánynál «vesperae» *vecsernye*. Minden isteni szolgálatoknak, solománának *veternyének*, *vecsernyének* . . . elei közepe, vége Allelujával tellyes Pr. 570.)
- vétetlen*: vétek nélkül való, ártatlan Pr. 661.
- vétkesíteni*: vádolni, accusare. *Vétkesítjük* magunkat Pr. 21.
- viadal*: küzdés, harczolás.
- vigasság* és *vigaság*: vígság.
- vigyázás*: virrasztás.
- villámik*: villámlik Pr. 778. K. 15; *villámás* Pr. 768. K. 17.
- villámodik*: u. a.
- vinnye*: kovácsműhely. Ha a Credo az Apostolok *vinnyéjéből* költ K. 496 és 732.
- virág-ének*: szerelmes ének Pr. 200. és 1101.
- virgyina-szó*: A gonoszok vigadnak, dob- hegedű- *virgyina-szóval* töltik és költik napjokat. Pr. 30. | Nincs száma azoknak, kik dob trombita-harsogással, *virgyina*-hegedűszóval, gyönyörködtetvén magokat, kiragadtattak az élők-közzül Pr. 964—65.
- virrattára* halasztották gyónásokat.
- viselni*: hordozni. Kezünkben *viseljük* a sz. bárkát Pr. 482.
- viszáskodás*: viszázkodás.
- viszontag*: viszont Pr. 28.
- viszsa-hazudni*: visszavonni. Egy levél-fordítás-után *viszsa-hazudgya* szavát K. 439. Pr. 985.
- viszsa-hökköltet*: visszaver. A Törökre mennek, hogy *viszsa-hökköltessék*, sőt Európából ki-tollyák Lev. XXXI.
- viszsa-mondgya* szavát: visszavonja K. 960.
- viszsa-szegezett* beszéd: ellenmondó. Több efféle *viszsa-szegezett* beszédek vannak ebben a Pasquillusban Lev. XLV.
- viszsa-szeretés*: viszontszeretet, (gegenliebe): Ne maradgyunk hátra a *viszsa-szeretésben* Pr. 113.
- viszsa-vonyás*: versengés, controversia, rixa K. 103.
- viszszát-vonz*: verseng, ellenkezik.
- vítatni*: vivatni. Skander-Bék Krója városát *vítatván*, meghala K. 540.
- vonakodik*: vonaglik, a halállal

- küzd; halálos *vonakodás* Pr. 774.
- vondogálni*: vonogatni.
- vonítás*: vonás. Apelles egy vékony *vonítást* tén a Protogenes el-kezdet képén K. 10.
- vonó* az órán: súly Pr. 811.
- vonzani*: vonni.
- vontatni*: halasztani. A sok kevéssel napról napra *vontatták* téréseket, míg a veszély elborította őket Pr. 618.
- vonyagó* és *vonyagódó ágy*: halálos ágy K. 166.
- völgy*: 1. vallis; 2. medulla, bél. A Cedrusnak *völgyét* földre hozta (tulit de medulla Cedri) Pr. 131. | Mint a nád üres és nincs *völgye* Pr. 504.
- Zálag* és *zálog* Pr. 171. 316.
- zajosodik*: *meg-zajosodik* feje a bortúl Pr. 932.
- zárlani*: zárni Pr. 790.
- zárlott*: zárt. Ugy ment Tanítványihoz *zárlot* ajtókonáltal.
- zásza*: helleborum, nieswurz. Senki mérget epében és *zászában* nem ad K. 323.
- zománczozni*: bevonni. Az ő rüt sebek helye az ártatlan bárány vérével meg-mosatot és *zománczoztatot* Pr. 16. (M. crustare, gypsare).
- zúr-zavar*: 1. zür-zavar, confusio K. 80. 86. — 2. confundit. Egybe *zúrta-zavarta* K. 222. (V. ö. *szür-zavar*).
- zuzzoskodik*: duzzog. Nem kell az ő finnyás gyomroskodásokkal gondolni, ám *zuzzoskod-gyanak* K. 306.
- Zsibogni*: zsbongni.
- zsugorogni*: Mit *sugorgasz* it vérszopó Bestia? Semmit énbennem nem találsz néked valót Pr. 972.

II.

Sajátságos szólásmódok és nyomatékos kifejezések.

- Agyába tűnik*: eszébe jut.
- ágyat vetni*: alapot vetni. Hogy hiúságos ne légyen munkánk, itt kell jó *ágyat vetni* minden tanításunknak K. 604. Véghez vivé (Mehemet), a minek *ágyat vetettek* vala az ő elei. K. 540.
- ajándékkal bé-köti szemét*: megvesztegeti.
- alkuszik vkivel*: kijön vkivel, békében él. Nincs annak (az asszony) vigasztalása, a ki *Úrával* nem jól *alkuszik* Pr. 240.
- álmába ötlük*. Nem hihetséges, hogy ... *álmokba se ötlöttek* volna azok a dolgok K. 804.
- álmat hüvelyez*: fabulam narrat K. 157.

álmát szakasztya Pr. 163, és *álma-szakadva* fáradoz.

által-ölti nézetét : megváltoztatja K. 278.

annyiba jut : annyira jut. A tékozló fiú *annyiba júta*, hogy a disznók válujából enyhítené gyomra morgását Pr. 421.

arányoz vkit : hasonlít vkihez.

arczúl borultak a földre könyörgésekben Pr. 647.

arczúl támad az igazságra Pr. 711.

arczúl veri mondását : ellenmond magának.

árokra vinni : veszedelembe dönteni. A gonosz fejedelem *árokra viszi alatta-valóit* Pr. 182.

arra szemed legyen : arra gondod legyen.

árt szakasztani : szabni. *Árrát* sem *szakasztotta* (Judás), min adgya Christust, hanem a vásárlók akarattjára hadta Pr. 490.

árt-vét. Hogy semmi ne *ártson-véttsen* nekik K. 442.

ártya magát vmibe : beleavatkozik. Az Aszszonynak nem szabad egyházi szolgálatba *ártani magát* K. 885.

áskál-véskél. Az ördög éjjel nappal veszedelmet *áskál-véskél* aláánk. Pr. 599.

ásó kapa választya el a házas személyeket Lev. XXXV.

atyúl, anyúl egy vele : ugyanazon atyától anyától való. Herodeshez (*kivel atyúl egy vala*) úttjában tére Pr. 22. | Azon annya lévén szent Jánosnak, a mely Christust szülte; azért *egy volt anyúl Christussal* Pr. 128.

azonban hagyni : abbanhagyni. Ki mind ezeket *azomban nem hagyod vala*, meg kell vala botlanod, úgy vőm eszemben Lev. XVII.

azon bokorba bújnak : ugyanazt állítják. Minden tévelygések *azon bokorba bujhatnak* és azt mondhatták, hogy az ő hiteknek régen sok titkos követői voltak K. 173.

azon bordában szőtték, azon iskolában nevelték (a Sacramentariusokat is) K. 218.

azon pórázon fút : ugyanazt állítja K. 669.

Bajt állok néki : megmérkőzöm vele K. Előszó. VI; *bajt áll ellenséginek* K. 668.

barátságért nem hinnők, de magok erőltetnek, hogy el-hidgyük K. 997.

barátiimtől esék hallanom Lev. I.

bé-árkolni a fogást : megezáfolni az állítást.

bé-boronállya a hamisságot : elfödi Pr. 1094.

bé-falatni vkivel vmit: bedugni vkinek száját. De Calvinus *bé-falattya ezt szent Pállal* K. 491.

bé-falni a sipot: elhallgatni. Vaj ha meg-gondolnák azok, kik effelében mutogattyák latorságokat ... bizony *bé-falnak a sipot* és job dologban foglalnak elméjek élességét Pr. 201. | Ha semmit ezekben meg nem mutathatnak, *fallyák bellyeb a sipot* K. 805.

bé-köti a fogásokat: megczáfolja. Szépen *bé-köti ezen fogásokat* szent Ágoston Pr. 233.

bélletten gonosz: kétszeresen.

béllettül hazugság: egészen költött.

beretvált-nyakú Tar-varjuk, Lélek-prédáló *Predikátorok* K. 269.

birja magát: tehetős. Boldogok, a kik *magokat birják*, mert ... helyén vagyon dolgok Pr. 24.

bírsággal vetni vkire: kényszeríteni vkit. Hogy hosszabbak a *Predikációk, bírsággal senkire nem vetik*, hogy mind el-olvassa Pr. Előszó. IV.

bizonyt mond rajta: bizonyítja, állítja K. 1067.

bizonyyal bizonyosb: certo certius Pr. 224.

bizza magát: bizik magában.

bokorból-ugrott. Valami *bokorból-ugrot* nem tudom ki K. 184.

bolond szarvat mutata reám: kigúnyolt Lev. XVII.

boszúnak boszúját állya Pr. 212.

bújdosóba ment: elbújdosott.

búlsút ad: búcsút vesz. Ha ki ötöt más dologban akarná foglalni, csakhamar *búlsút adna* és azt mondaná: Kissebb dologom is nagyobb annál Pr. 842.

bünné tulajdonít vmit. Semmit Isten *bünné nem tulajdonít* K. 237.

bűnössé hadgya magát. Kérdezze tőlök, ha *bűnössé hadgyák-e* magokat? K. 587 (bűnösnek vallják-e magokat).

bünt vall: vétkezik. Valaki okot ad másnak a részegsége, szinte oly *bünt vall*, mintha önnönmaga részegednék meg. Pr. 220.

büzbe keverni: rossz hírbe hozni. A hazug ördög irigysége gyakran *büzbe akarta keverni* az Isten népét K. 74.

Csávába esik: baj éri, megjárja.

cséppel csapott saxoniai ital: sör K. 171.

cserben marad: meghiúsul. Ezek, és több hasonló ígéretek

mind *cserben maradnak*, ha a régi vallást Bálványozásnak mondjuk K. 1021.

csiga-biga : Ez is *csiga-biga* és pad-alá hányandó álnok fortély K. 125.

csinnyát meg-venni vminek : sajátságait megismerni. Noha alkalmatlan vala el-hadni a járt útat, *melynek* immár *csinnyát meg-vették vala* : de a magok alkalmatosságánál az engedelmességet nagyobbra böcsülvén, más útra szegének. Pr. 187.

csólnakkal löni : alaptalanúl állítani vmit, tévedni. Ha a szent Doctorok *csólnakkal lövöldöztek* és meg nem győzték az eretnekeket : tehát az Eretnekek voltak az igaz Keresztények K. 90.

csontal üti bokáját : maga alatt vágja a fát, maga ellen készit fegyvert. Eszekbe vevék a pártosok, hogy *csontal ütötték bokájokat* és a magoktól faragott nyilat mellyekre fordították K. 108.

csorba esik vmiben. A jámbor szolga szorgalmatosan kerüli, hogy *csorba ne essék* Úra parancsolatinak végezésében Pr. 708.

Dagadtabb pofával fellyebb fújja sipját Bormeg-isa : nagyot mond K. 246.

dajkálkodik vkivel : dajkál vkit, mint dajka bánik vele. Öleiben hordozta őket, *dajkálkodot véllek* Pr. 939.

dél-színre hozza Isten tetteinket Pr. 1094.

dérrel-durral felele (durius loquebatur) Pr. 651.

dib-dáb agyaskodás : haszontalan csevegés.

dobolni vmire vkit : rávenni. Bár Péter nevezetű embert sok igéretekkal *arra doblottak*, hogy Mauritius Herczeget meg-öllye K. 264.

Egészséggel járni : bizton, bátorságban járni. Husznak a Conciliumtól kellett volna Salvus Conductust venni, ha *egészséggel akart járni* K. 1048.

egy akolba rekeszti. Ha Lutherista vagy Calvinista volna az Itinerarius, nem alítom, hogy *egy akolba rekesztené* a Lutheristákat a Calvinistákkal K. 1080.

egy babot nem ér K. 1052.

egy fontban veti. Az Újítok a Krisztus ellenségi Gyölekezeti-nek példáját állattják az igaz Ecclesiának gyölekezeti mellé, és *egy fontban vetik* ezzel K. 196.

egy igába fogja (sz. Pál) a részegséget a bújasággal Pr. 219. *Egy igában járnak* K. 735.

egy istállóban köti. Az igazságot *egy istállóban akarja kötni* a Tévelygésekkel K. 86.

egy kévében köti. Nem kel mind *egy kévében kötni* a kárhozot tudományok követőit Lev. LII.

egy lébe főzi.

egy lévben sózza. Nem kel mind *egy lévben sózni* a kárhozot tudományok követőit Lev. LII.

egy pórázra füzi (szent Pál) a részegséget . . . a töb czégéres rút vétkekkel Pr. 218. *Egy pórázra köti* a hazugokat a gyilkosokkal Pr. 1091.

egy pórázon fút véle.

egy pórázon jár a lopás és hazúgság Pr. 1089.

egy sarkban forog. Alig találkoztak ketten, kik sokkáig *egy sarkban forgottak* K. 271.

egy vágásban jár. K. 294.

egy lábíg levágá Cyrus (a meg-részegült Scytákat) Pr. 228.

egybe-köszörülni : összeveszíteni. A hazug nyelv . . . országokat hadakozással *egybe-köszörül* Pr. 787.

egybe szűrik a leveit : egyetértenek. *Egybe szűrik a leveit* (Luther és apácájája) Lev. XXXIII. *Egybe szűrik a leveit*, mihent a catholikusok-ellen kell tusakodni K. 286.

egyéb nem lehet benne : külömben nem lehet. Esküvéssel akkor kel élnünk, mikor *egyéb nem lehet benne* Pr. 656. A kigyó, ha láttya, hogy *egyéb nem lehet benne*, testével bé-fedi fejét Pr. 839.

egymás gubáját vonnyák : veszekednek.

egymással fútnak : versenyeznek Pr. 1140.

egymás szakállába okádoznak : piszkolják, gyalázzák egymást K. 248.

éhel halni és *éhel ölni* Pr. 209. és 812.

el-érkezni vmivel : fölérni, adaequare. Olly szörnyen kinoztatnak a Purgatoriumban, hogy a világnak minden nyavalyái *sem érkeznék el* ezzel K. 1006.

eleibe állapodik : megelőzi. Mit mond . . . ama dús gazdag (az ítéletkor), mikor láttya, hogy alacsomb szolgája *eleibe állapodik* Pr. 16.

eleibe vetni : tenni. Lelki jónk *eleibe ne vessük* a külső gondokat.

el-esik szíve: megszomorodik. Hogy *el ne essék szívek* és *el ne kedvetlenedgyenek* Pr. 202.

el-hiszi magát: elbízta magát. Dávid *el-hivé magát* és azzal dicsekedék Pr. 985. K. 51.

el-kapja a betegséget: reá ragad a betegség.

el-költünk arrúl: eltértünk, tavol vagyunk attól. Bezzeg *el-költünk ezekről* Pr. 195.

ellent-tartani vmiben : ellentállani.

el-lopá magát: elillant K. 823.

el-múlni vmi mellől: abbanhagyni vmit.

elöl-útol találhatunk : úton-útfélen.

el-szakada kötelek: bensültek K. 264.

el-szedéd a lépet: megszaladtál, engedtel állításodból Lev. (M. szedd el a lépet fuge dum licet).

el-töré a járom-szeget: kiugrott a hámból K. 1038.

el-veti a nyárfa-súlykot K. 295. Messze hagyítá a súlykot K. 417.

el-véti a lépést: téved. *El-vétik a lépést* és messzre vetik a nyárfa-súlykot K. 295.

el-véti az ugrást: téved K. 421.

ember-számban tartani: embernek tartani. Ő-maga Üdvözítőnk azt kiáltja, hogy *Ember-számban* sem tartatot, hanem féreg volt Pr. 497.

érkezik vmire: képes, elegendő. *Ezekre* (a csudákra) sem emberi sem ördögi erő *nem érkezik* K. 705.

érölen visel vkit : elér, elfog. Közel jár, sőt mindenüt *érölen visel* a halál Pr. 1118. Mint a róka hányta a csejt, mikor lesre vétetik és *érölen viseltetik* K. 163. 189.

esik a legyek: ellepik. Ábrahám, kinek áldozattyát mikor *a legyek esnék*, elkergette (öket) Pr. 650.

esküszöm Istennek: Istenre Lev. V.

esküszik vmin: vmire. Mikor oly *dolgon esküszik* ember, melyet hűn nélkül bé nem teljesíthet K. 1042.

esztendő ez napig: mához egy évre Pr. 1183.

esztengára hajtani: megszorítani, megfogni a disputatióban.

étellel lakni: élni. A kik paraszt *étellel laknak*, mindenkör erősebbek Pr. 435.

ezekben semmi sem költ: ezekből semmi sem teljesült.

Fáréra fogni : fartatni, megfogni a vitatkozásban. Midőn *fáréra fogatnak* és erős bizonyosságokkal sürgettetnek, mindgyárt nyomot vesztenek K. 407.

fántom fántal fizetni : szeget szeggel, visszaadni a kölcsönt. A Calvinisták *fántom fántal fizetnek* a saxoniai ser-főző predikátoroknak K. 288. (M. *fánton fánt*, proverbium : Malo nodo malus quaerendus cuneus.)

farkas kaszára vetni : legyilkolni. Mohácsnál a Nemesség színe *farkas kaszára vetteték* K. 541. .

fazékában fő : teljesül rajta. Igazán *fazékokban fő*, a mit Béza mondott K. 345. Calvinus maga *fazékában főt* dologrúl bizonyost tudna mondani K. 102.

feje a dolognak : fő dolog. Ez a te *dolgod feje*.

feje-vesztében : fejvesztés alatt. Soha olyan fejedelmet nem hallottam, kinek csak az olyan szolgálát eset volna kedve-szerént, melyet *feje-vesztében* parancsolt volna K. 583.

fejeden telik : teljesül rajtad. Félő, hogy *fejeden ne tellyék*, a mit mondott sz. Dávid Pr. 321.

fejedre rakom : bebonyítom. Ollyakat költenek a jámborokra, mellyeket *fejekre nem rakhatnak* K. 249. Nem szabad senkit abból itélni, a mit ellene mondanak, hanem a mit hiteles bizonyosságokkal *fejére raknak* Pr. 505.

fejem-hajtva könyörgők Lev. II.

fejéhez sújtani vkinek vmit. A Lutheristák Husznak eretnek nevet *sújtnak fejéhez* K. 170.

fejen marasztani : halálra itélni. *Fejen is marasztották Jeremiást* (a zsidók), hogy pusztulásokról prófétála K. 676.

fején szántani vkinek : sanyargatni vkit. Tűri Isten, hogy a gonoszok a jámborok *fején szántsanak* Pr. 25.

fejére ül : hatalmat vesz rajta. A férfi feleségét *fejére ne hadgya ülni* Pr. 245.

fejetlen lábak : pásztor nélkül való nyáj. Hihetetlen, hogy Isten . . . az Ecelesiában semmi módot nem hagyott volna; hanem mint *fejetlen lábakat* . . . bizonytalanságra eresztette volna fiait K. 605.

félben-szegni a tanítást : félben hagyni.

fel-dúzzasztja orrát : földuzza K. 523.

fel-érni : belátni, megismerni. Seneca a természet világosságával *fel-érte* azt, hogy egyedül a jámborság jó Pr. 309.

fel-éri a festékekkel : képes reá. Ha *fel-éred a festékekkel*, eleveniesd meg halva-fekvő igyünket Lev. XIX.

fel-öltözi a ruhát : felölti.

fel-tök velle : kivettem vele, vitatkozásba ereszkedtem vele Lev. II.

fel-töröltött homlokkal megveti : büszkén K. 453.

fel-ülöt fujnak a lovasoknak.

fen-pökik : hetvenkedik. Plinius és egyebek nagy *fen-pöktek* és csúfos mardosásokkal jádzottak az Istenfélőkkel K. 5.

fészket ver. Nagy *fészket vere* a Török Európában Lev. XXX.

foga között mondgya : lassan, titkon, alattomban. Plato és Socrates *fogok-közöt* mondták, hogy egy Istennél töb nincs Pr. 380.

fogatlan bizonyosság : erőtlen.

foglalja magát vmiben : foglalkozik vmivel.

foly a nyála vmire. Addig *foly a nyála* (az alma) édességére, hogy végre le-szakasztá Pr. 905.

fordította a kaszát : megmásítja nézetét K. 86.

forralni vmit. Mikor (a Sidó papok) a Christus *halálát forralták* Pr. 912.

forrót öntnek alája : megcsalják, kínos helyzetbe hozzák. Ha ki ellenségével czimborál, *forrót öntnek alája* K. 540.

földre esik : meghiúsul. Nem azért bánkódik, mint-ha az Isten ígéreti *földre estek volna* K. 478.

fülbe rágni : szájába rágni K. 80.

fülből kiesik a szó (a hamis bírónak), ha az arany alá nem nyomja Pr. 358.

fülembé esett : hallottam K. 816. Pr. 843

füle-mellől bocsátta az atyai intést Pr. 192.

füstöt vet : kitűnik, elárulja magát. Lehetetlen, hogy *füstöt ne vessen* (a hamisság) K. 48. és 1038.

Gondolásba és gondolkodásba fogni : meggondolni. Kit, hogy csak *gondolkodásba fogjunk-is*, óltalmazzon az igazságnak Istene Pr. 281.

gonosz bordában szőtt ember K. 511.

gonosz bölcsőben bélyegedett ember K. 511.

gonosz néven veszi : rossz néven Pr. 207.

gyeplőt néki veti : szabadon ereszti. *Néki veti a gyeplőt*, mennyen a hová kívánsága vezet Pr. 117.

gyomorból szállani : őszintén. Én vélem el nem hiteted, hogy *gyomorból szállasz* K. 163.

gyülekezetet szolgáltak : gyűlést tartottak.

Hajadon pór. Mentül *hajadomb pórok*, annál fellyeb törlötték homlokokat arra, ut loquantur grandia Lev. VI.

halálra tartották : h. itélték.

hallgatással mulat vmit : elhallgat. Szent Davidot-is bár hallgatással mulassuk Pr. 120.

hallgatással mulik vmi mellől : elhallgatja.

hallgatni vkihez : engedelmeskedni vkinek. Az egyházi *Pásztorokhoz* engedelmissen *halgassunk* Pr. 213. Többen *halgatnak Romához* predikálás által K. 67.

hallgatni vkitől : engedelmeskedni. A fiak szülei-jek-előt kicsinyek légyenek és *ő-tőlők halgassanak* Pr. 213.

hal-vész a szerelemben : bolondulásig szerelmes. Ammon úgy *hal-vész vala Támár szerelmében*, hogy naponként elszáradot kívánságamiat Pr. 1133.

hal-vész vmiért : él hal vmiért.

hamissa lett a bírótúl : elítéltetett.

hamissággal híresít minket : gyanusít.

haragot kincsez fejére : gyűjt (iram thesaurisat) Pr. 680.

haragot üzni : haragudni.

hátán akar nyargalni.

hátat adni : megfutni, terga dare. *Hátat adot* az ellenség Pr. 1185.

hátunkhoz asz, a mi reánk ragadott Lev. XXXIV = rajtunk szárad. Ha ti el-hagynátok a *hátatokhoz aszot* bálványozást Lev. III.

hazudtát mondani : megczáfolni. Én sem szánnám *hazudtát mondani*, a ki efféle gyalázattal terhelné nemzetségemet Lev. XLVII.

heával van vminek. Annyival töb *heával vannak* a világ úrai, mennyivel töb országot birnak Pr. 1134.

helybe hozni : helyrehozni. Hirét nevét felebarátodnak *helybe hozzad* Pr. 630.

helyén vagyon dolgok : jó dolguk van. Boldogok, a kik birják magokat ; mert ... *helyén vagyon dolgok* Pr. 24.

helyére vinni : helyrehozni, pótolni, compensare. Sanyarú veréssel *viszi helyére* az Isten igazsága a hosszú várakozást Pr. 117. 832.

heven a ti nyakatokba kel fordítanunk a nekünk készített pár-lúgot Lev. IV.

heven torkodba verem : torkodra forrasztom.

hevet hideget tűr : hideget meleget tűr.

híreddel legyen : tudd meg Pr. 3.

híre cserdül : hire támad.

hírrrel sem hallották : hírét sem hallották K. 268.

homloka-fel-töröltt, alá való értelmű ember. Lev. VI.

horgas beszéd : hazugság. *Horgas beszédek* és tétovázó csevegések béven vannak a Concordiában K. 443.

hozzá teszi magát vkihez : hasonlítja magát.

Imádkozni a képeknek : Nyilván vagyon a széles világnál, hogy ti a képeknek imádkoztok Lev. VI.

inában lenni vkinek. De itt-is *inokban legyünk* és meg-sarkallyuk őket K. 125.

ina lantol : remeg. A reszketés-miá nem csak *ina lantolt*, hanem térde egybe veretet Pr. 967.

indulatoktól viseltetik : indulatos, szenvedélyes.

irtóztat bennünket a büntül : megutáltatja velünk a bünt.

Jó helyen fogtál ki, és

jó helyen vetéd itt meg a hálót : jól tapogatsz, jól kezdted a dolghoz Lev. VI.

jó árkon ugrál-által : szerencsésen menekültél. Lev. XVII.

jó-sült : jó madár. A tudatlan tanítók, úgy-mint Magyarai István és egyéb *jó-sültek* nagyon puposkodnak K. 163; *jó-sült* tanítások K. 1036.

Kapni vkin vmit : einem etwas anhaben. Midőn a böles Arianus püspökön szóval *semmit nem kaphatna* egy igaz-hitű püspök : arra kényszeríté K. 65. (=ki nem foghatott rajta).

kapzsira vetni : prédára vetni.

karikát ver az orrára : megfékezi.

kedvének tetszik : kedve tartja. Ki-ki akkor böjtölyön, mikor *kedvének tetszik* K. 295.

kelleti magát : megkedvelteti. Az isteni tudomány a maga szépségével *kelleti magát* Pr. Előszó XII.

kellve hadgyuk-el az ételt : mikor még ehetnénk, hagyjuk félben az evést Pr. 812.

kérödni vki ellen és vkire : gyalázni vkit. Hallom, mit *kérödnek ellenünk* az ... elszakadot kiáltók Pr. 391, 481. és K. 469.

kerüli a forrót : kitér a baj elől. Tudta a hamis Próféta, hogy ha szóra ereszkedik, veszni kell kábaságának; azért *kerüli a forrót* K. 551.

késsel által-vette : átszúrta. A Gárgyán haragjában egy Jesuita torkát *késsel-által vette* K. 264.

készülöt fájni. Az itélet-elöt *készülöt fájnak* az Angyalok Pr. 6.

kétségét ki-veheti : meggyőződhetik K. 1075. *Kivegyék* abból *kétségeket* — legyenek meggyőződve K. Előszó X. *Kétségünket ki kell* abból venniünk.

keze-lába esett ember : inaszakadt.

kezeseket vetni : állítani. Pr. 333.

kezes lábas hazútság : nagy hazútság. K. 270.

ki-apadt a szeme : kifolyt a szeme.

ki-forr száján az ártalmos szó Pr. 790.

kifogták a délcezből : megfékeztek. Lev. LVI.

ki-kelljünk a gyermek számból Pr. 739.

ki-mosdik : menti magát, Calvinus *azzal mosdik ki* K. 495.

ki-mosdat a feslettségből. Minden *feslettségből ki mosdaták* (az Apostolok a pogányokat) K. 51.

ki-mosdott a gyermekségből Pr. 739.

ki-mossák a szemérmét a szentelen szók a gyenge leányok szivéből. Pr. 793.

kinnyére tartya. Isten e világon nem *tartya kinnyére* az Igazakat Pr. 681.

ki-öltözik vmiből. *Ki-öltözik az emberségből* a fősvény Pr. 356. Egyszersmind a *gyarlóságból ki nem öltözhünk* Pr. 327.

ki-szöktek ott a felső várból : hiányzik ott az ész.

ki-támad az igazság mellet : védelmezi K. Előszó VI.

kiterjesztett öllel fogadgyák : tárt karokkal K. 181.

ki-töré a járom-szeget és Úra engedelmességét lerázá Pr. 1082.

ki-ugrik a hámból K. 115.

ki-üti éliből: ráveszi vmire. Julianus Cardinál Vladislaus királyt . . . sok mézes beszédekkel *ki-üté élibül*, fel-ülteté, török-ellen vivé K. 1038.

kivánsága szakad vmi után.

kócsagos agyú szeles ember: bolondos.

kócsagos a feje: esztelen. A kinek *feje* nem *kócsagos*, megértheti. K. 581.

konczról konczra vagdalá: darabokra.

koty-fütyet vet: fütyöt hány, kigúnyol.

körmös kézzel nyúl vmihez. Serényen és *körmös kézzel nyúllyatok* az üdvösség kereséséhez Pr. 339.

köszörül, neki köszörül és reá köszörül: biztat, bátorít. Efféle (hizelkedő) szók úgy *néki köszörülék* embert, hogy tisztességesnek véli a boszszúállást Pr. 936. Úgy *reá köszörüli* a hizelkedő a tudatlan ifút, hogy minden fertelmességre hanyat-homlok rohan. Pr. 936.

kötést tesz: frigyet köt. Job *kötést tett* szemeivel (= pepigit foedus). Pr. 351.

köti magát vmire: igéri, kötelezi magát Pr. 173. 184. 206.

közét ártani vmihez: közének lenni vmihez. A Szentek semmi *közöket nem ártyák mi-hozzánk*, K. 968. (= non habent commercium nobiscum).

küszöbrül sem köszönt az iskolának, és: csak *küszöbrül köszönté a Filozofát* K. 307.

kyriét indítani: zajt ütni, lámentálni. *Kyriét indítottak* ellenünk. Nagy *kyriében költötték* az újítók a Husz János dolgát K. 1045. Nem kellene illy nagy *kyriét indítani* a Pártosoknak ebben a dologban K. 882.

Lábat kap a hamis tanítás K. 142. *Lábat vesz*, u. a. lábra kap.

lakodalmat indít: lakomát szerez. Pr. 159.

leszállítani a gyűlölséget: megszüntetni. Nagy bölcseségnek tartják az emberek, ha két nemzetségnek *gyűlölségét* egy tisztességes házassággal *le-szállíthattyák*, Pr. 110.

le-törli a csipát szemérül: felismeri tévedését. Aristoteles, ki *midőn a csipát szemérül le-törölvén*, bizonyságinak töredelmes pozdorjáját meg-ismérte vólna, igazán meg-vallotta K. 8. 103.

ló-bőr a szekernye: lóbőr a csizma. Értelme körülbelül annyi mint: kutya van a kertben. Vevék eszékbe (a Calvinista tanítók),

hogy *ló-bőr a szekernye*, ha ez így vagyon, és majd azt fogják mondani az emberek, hogy bolondoskodnak a predikátorok K. 530.

lova farkát tartya vkinek: egyetért vele Lev. XXIII.

Maga-vető ember: hetvenkedő.

marja a bélit: bántja. Értem, mi *marja béledet* Pr. 1124.

markában szakad hamissága Lev. XXII.

markodban kapom a hazugságot.

marokban tapasztalni: kézzel fogni. Ily bátorsággal hazudnak, mint-ha *markokban nem tapasztalhatnák* hazugságokat K. 257.

másba ütteti a dolgot: másra fordítja a beszédet. Mikor arra kényszerítjük (az új-hit-faragókat), hogy mutassák meg igaz Pász-torságokat: örömet *másba üttetik a dolgot*, örömet ki-ugranak a korlátból K. 115.

másra keni a maga szennyét.

más kaptára vonnya: megváltoztatja K. 586.

más útra szeg: tér.

maszlagossá lesz: megbolondul. A bor-miat minnyájan *maszlagosokká lettek* Pr. 227.

meg-éri a vétékben: rajtéri. A mely gonosz-tévőt *meg-érnek* vétékben K. 482.

meg-éri vmivel: beéri. *Meg-érte velle* Pr. 390.

meg-eszméli magát: meggondolja magát.

meg-férni vkit: hozzáférni, ártani neki. A *kit* a kénköves tűz *meg nem férhetett* józan korában, Aszony-ember tűzétől *meg-égettetet* részeg korában Pr. 224.

meg-fogja kezét vmitől: tartózkodik vmitől.

meg-hasonlott magatól: következetlen lett.

meg-hiszik egymást: megbíznak egymásban.

meg-keni kerekét vkinek: megvesztegeti Pr. 358.

meg-öblítik szájokat és csak hamar mást mondanak K 530. = megmásítják állításukat.

meg-sarkalni vkit: sarkában lenni vkinek. De itt-is inokban *legyünk* és *meg-sarkallyuk őket* K. 125.

meg-süti kezét: megégeti. A ki gyengén nyúl a csallánhoz, *meg-süti kezét* Pr. 326.

meg-szünni vmitől: meg-szüntetni, abban hagyni. Nem kell a *böcsülléstől meg-szünnünk* Pr. 213.

meg-tágíttya nyelve zaboláját: nagyot mond.

meg-tompítani a nyíl hegyét: megczáfolni az ellenvetést.
 Könnyű *meg-tompítani hegyét* ezeknek a *nyílaknak* Lev. XIV.

meg-üresedünk a reménségtől.

melle-verve mondá: mellét verve.

méltóságát üresíti vkinek: gyalázza, tekintélyét aláássa.

mértékre fogni: mérsékelni. A haragot *mértékre fogták* (a szentek).

mezőre száll: sikra száll, megküzd.

mosdatlan kézzel nyúlni vmihez: készületlenül fogni valamihez. Hogy pedig készületlen és (a mint szokták mondani) *mosdatlan kézzel ne nyúllyunk a dologhoz* K. Előszó VI.

mosdatlan kézzel nyúlni vkihez: piszkolni, gyalázni vkit. A ki *mosdatlan kézzel hozzájok nyúl*, orczapirulás nélkül nem marad K. 269.

mossa nyelvét vkinek cselekedetivel: gyaláz vkit. Igen *mossák nyelveket* az Eugenius pápa *cselekedetivel*. Lev. XXX. és K. 1048.

mossa magát: mentegeti. Senki azzal *ne mossa magát*.

munkát fogyat vmire: hiában fárad.

mutatni vkit a törvényre: utalni. Isaias *mutatta a Sidókat a törvényre* K. 592.

Nagy büzzel és festommal mégyen vala Arius a Szent-egyház-felé: nagy pompával K. 215.

nagy konyhát üttet: nagy készületet tesz.

nagyra vinni: nagynak tartani. A régi Szentek sz. Ágoston bölcsességét oly *nagyra viszik*.

naggyal tartozzam, ha: fogadni mernék, hogy.

nehéz néven venni: rosz néven. Oly *nehéz néven* vevé ezt Isten Pr. 170.

nem állok keresztül benne: nem ellenzem K. 820.

nem fér fogára: nem szereti. Nem *fér fogokra* az Újítóknak, hogy Virág-vasárnap bárkát szentelünk. Pr. 481.

nem hagyja magához sülni a gyalázatot K. 265.

nem hitván renden kaszálnál, ha: nem hiába fáradnál, ha.

Nem hitván renden kaszálnál, ha reánk is rakhatnád, a mit mondasz Lev. VI.

nem gondolnak véle, horgason esik-e vagy igyenesen.

nem igen mélyen gázolt a theológiában Pr. 455.

nem vólt szarvaiban semmi férges Pr. 500.

nevünket rontod : rágalmazsz bennünket.

nyakába rántani vkinek a bűdös berhét, vagy a párlúgot. Vigyázzon Luther, hogy *nyakába ne rántsák a bűdös berhét.* K. 377. (visszakenni vkire a piszkot). *Nyakadba rántom a párlúgot.* Melegen *nyakokba fordíták a hazugságot* K. 265.

nyakon kötni : nyakon csipni. Hogy pedig hit-szegés-nélkül *kötötték Huszt nyakon* K. 1047. Az ártatlan remetét *nyakon kötö* Pr. 1093.

nyakon-szirton : agyba-főbe. *Nyakon-szirton* tagoltatá magát (Zopyrus) K. 554.

nyargalóban bocsját : szabadon ereszt Pr. 97.

nyomja az utat : halad, premit viam. Az isten-félő nagy emberek kicsiny-korokban kezdettek a tekéletesség *úttját nyomni* Pr. 335.

Okossággal szeret : megáld. A kit Isten *okossággal szeretett*, tanulhat ezekből K. 539.

orcájára téríteni vkinek vmit : megczáfolni A gyónásról való *káromlástokat orcátokra térítem* Lev. XXXII ; K. 708.

orrában dagállya : haragszik. Hogy ki-fogták a délcezből *bátyánkat és szájában vetették zaboláját, csuda, melly igen orrában dagállya* Lev. LVI.

orrán áll : orrolja. Igen *áll orrokon* az Újítóknak, hogy né-mely egyházi személyek gonosz példát adnak Lev. XLV.

ott felejtí magát : ott marad Pr. 159.

ördög-tojta és kotlotta hamisság K. 184.

özvegy kenyeret eszik. Anna 84 esztendeig *ette az özvegy kenyeret* Pr. 142.

Paizza alá toszni vkinek : ráfogni vkire. Micsoda *oreza* tehát, melly nem általlya a görögök *paissa-alá toszni* a Lutheristaságot K. 169.

paizsúl veti magát : oltalmaz. Most abban helyhezteszik a *barátságot* az emberek, ha *paizsúl vetik magokat*, hogy gonoszságiban oltalmazzák a kit szeretnek Pr. 544.

paraszságban sült ember K. 91.

pattogatni vkinek nevét. Csak *szem-fény-vesztésért pattogattyák* a régi Doctorok *nevét* K. 161.

pazsittyában kell meg-fojtani a haragot Pr. 775.

példát nyitni : adni.

pórázon hordoz és visel. A test pórázon hordozzá a lelket Pr. 157 és 817.

pöki markát: erőlködik. Luther más-felől *pöki markát* s azt mondgya K. 103.

próbára veti magát: megpróbálja. K. 65.

puposon szólló, s ékesen beszéllő. Levél az *puposon szólló s ékesen beszéllő Alvinczi Péternek.* Lev. XXII.

purdi hazugság: szemtelen hazugság.

Ravásra veszi Isten minden lépésünket.

reá-felel: 1. jót áll: Reá-felelek, hogy különbben sem találok K. Előszó IX., *Arra nem felelek,* hogy ennyi citatiokban vétek nem esett K. Előszó IX. — 2. megigér: *Reá-felelt* Apollo, hogy heted napra meg-fizet. Pr. 1114.

reá-fejezni vkire a bizonytságot, a panaszt: ellene fordítani a fegyvert, retorquere. *Reánk akarják viszont fejezni ezt a bizonytságot* K. 249. *Reánk fejezi a panaszt.*

reája-szállani vmit: megszállani, ostrom alá venni. Constanzinápolyt *reája-szállá* (Bajazet) K. 539.

reá-rakni vkire: bebizonyítani. Annak mentségére, a kire panaszt tesznek, elég, ha semmit *reá nem rakhatnak* K. 830.

reánk hevül: körmünkre ég. Eleit kellene vennünk, míg jobban *reánk nem hevül* Lev. XXXIV.

reánk támasztod a népet: ellenünk zúditod.

reménség viseli a kedvet: hordozza Pr. 163.

részeg szeszszel beszél: bolondul.

részt tenni: partem dare, részt adni. A püspök sok-felé *részt tön* a Képből-folyt vérben Lev. XII.

retezt vet pattantyújok: esőtörtököt mond puskájok, bensülnek. Látván az új tanítók, hogy mindenüt *ben-sül és retezt vet pattantyújok* Lev. VI. (V. ö. Nyelvör VIII, 368.)

rostára veszem: megbírálom.

rosz renden van dolga K. 175. Mi sem vagyunk *rosszszab renden* = mi sem állunk rosszabbúl Lev. XIV.

Semmi sem kele benne: semmi sem lön belőle K. 136.

siketségre veszi: hallatlanná teszi. *Ne vegyétek siketségre az Anyaszentegyház átkát* Pr. 297. 947, K. 1 5.

súlykot csinál maga fejére K. 181.

sült bolond Pr. 499.

süveget vet: s. emel Pr. 589.

Szaggat vmire: törekszik, vágyódik. Vétkezik, a ki drága csemegékre szaggat Pr. 431. Akkor esik ember kevélységbe, mikor oly méltóságra szaggat Pr. 980. Sem ékesen szóllásra, sem egyéb czifrára nem szaggattam Pr. Előszó. IV.

szájára böcsáttya, ereszti: szabadon ereszti. A test . . . rútamazza a lelket, hogy ötet szájára bocsátotta, zabolán nem hordozta Pr. 19. Isten az ördögöt nem ereszti szájára Pr. 399.

száján tartya, hordozza, viseli. A ki testét jól tartya, száján nem tarthattya Pr. 433. Száján viseltye a férfi feleségét Pr. 245.

száját mossa vmivel: gyaláz vmit. Azzal mossák szájokat az ellenkezők, hogy a Biblia Barbarismusok fészke K. 366. 475.

szájától megszakasztya: megfogja.

szakad vki után: követ vkit. A minapi Újságok-kezdőitől, kik Luther és Calvinus-után szakadának, méltán kívánnjuk Pr. 249.

szakált vonnak: veszekednek K. 144.

szalaszt a zsák fenekén: fingik. Akkor egyet jót szalasztok a sák fenekén K. 211.

szánnya fáradságát: sajnálja.

zedd bé nyelvednek vitorláját, fald bé a sípot, ráncs meg a zabolát szájadban Lev. VI.

szegezgetni vkin: sértegetni vkit. A ki nem hágy senkinek magán szegezgetni, hanem földhöz veri ellenségét Pr. 121. 935.

szembe szökik az Isten szavával Lev. IX.

személyét viseli vkinék. Nem azt tartják jobbnak (a comediában), ki fejedelmi személyt visel.

szemen-szedett tiszta sz. írásnál egyebet nem tanítanak K. 99. 319.

szemérem arczát viseltet véle: megszégyeníti K. 296.

szemesen visgállya: figyelemmel.

szem-fény-alá veti: napfényre hozza.

szerecsent szappanozni: Aethiopem lavare. Noha szerecsent szappanozok Alvincziben Lev. II.

szerecsére vetni: koczkatatni. A Tiszt-viselő részegségével szerecsére veti a közönséges jót Pr. 228.

szívet visel vkihez. A ki igaz szívet visel Christushoz, egy-aránt vigyáz a nagy és kicsiny vétkek-ellen Pr. 707.

szó-fia-beszéd: sophisma, üres beszéd, Csak *szó-fia-beszéd* az, hogy az Apostolokkal ők egyet értnek K. 163.

szokásúl venni: szokásba venni. Törvény-gyanánt kell tartani, mit *szokásúl vett* az Ecclesia K. 585.

szónak adgya magát: beszédbe cred. Künnyen *szónak adgya magát* Pr. 1103.

szóra fogni: kérdőre vonni. Mikor ötet *szóra fogván* kérdezésével sürgetné Lev. I.

szoros marokkal nyúlt hozzá.

szükölködik vmi nélkül: hiányát szenved vminek, hiányzik neki vmi. Isten az . . . ki *semmi-nélkül nem szükölködik* Pr. 1134.

szüz virágjában maradt az igaz tudomány K. 294.

Taréjazzák egymást: viaskodnak K. 86.

tajtékot tőr: dühösködik.

táttya kívánságát vmire. Valamennyire *táthattyuk, annyira tátsuk kívánságunkat* Pr. 1134.

téglát szapul: szerezcent mos.

téríti a ló száját: változtatja nézetét. Látván hogy nem szolgál a csel, *térítik a ló száját* K. 117. 530.

téríti szemét: fordítja. Az Isaak engedelmességére *térítvén szemét* Pr. 207.

terül-fordúl: kerül-fordúl Pr. 458.

tetén csapni: fejbe csapni. Ki pofon, ki nyakon, ki *tetén csapták Christust* Pr. 497.

torkig gázol vmiben. Mintha *torkig gázlott volna* a szent Irásban K. 361.

torka-verve: erőszakkal. A mi örökségünket *torkunk-verve* birja K. 91. (M. *torkon-verve*: jugulum feriendo, coacte, necessario.)

torkunkra forr: bensülünk. Úgy alítom, hogy *torkunkra nem forr*, a mennyit kapunk ez-aránt a Papistákon Lev. XVIII.

tormát tör orra alá K. Előszó. VIII.

tölle lehet: töle telik. A mennyire *tölle lehet*, ugyan Istenséget tulajdonít a bálványnak Lev. III.

törödni vmin: vmivel. *Nem törödöm rajta*.

törrel paissal oltalmazták tévelygéseket K. 51. 212.

törvényt látni vkire: tartani vki fölött. Sámuel azt akará, hogy a király *törvényt lásson reá* Pr. 357.

trágyázott vmivel. *Dicsérettel trágyázot szép szó* veremre viszi embert Pr. 1083.

tudni vmihez: érteni. A Sidó nyelvre téged nem igazíthat, mert *a'hoz nem tudsz* K. 381.

tudakozni vmin: vmiről. *Azon tudakoztak* Pr. 797.

tudó dolog az: ismert dolog az. *Tudó dolog az*, hogy az igazmondás gyűlölséget szerez Pr. 1210.

tudományt tesz: kijelenti. Elsőben *tudományt teszek*, hogy én töllem tisztesség mindennek. K. 1050.

tudva vagy *on nállam is*: tudom én is Lev. III.

tünni vmié: látszani vminek, tüntetni magát vminek. Az ördög világos *angyallá tünik*. Pr. 821. Mi Isten csudája tehát, hogy mi *bálványozókká tününk?*

Ugató gyomor: éhes gyomor Pr. 30—31.

ugorka. Szent Ágoston agya veleje sem volt *ugorka* Pr. 990.

újat vonni: ellenkezni. Jaj nekünk, ha még-is *újat akarunk vonni* és gyűlölséget úzni Istenünkkel Pr. 583; K. 75.

útat irtani vkinek: egyengetni. Calvinus nagy *útat irtott* a mostani Arianusoknak K. 462.

úta-vesztett balgatag Pr. 16.

üddöt vontat: vár, késik Pr. 5. Leg-nagyob orvossága a haragnak, hogy *üddöt vontassunk* Pr. 780.

üstökbe esnek Pr. 465. és *üstököt vonnak*: hajba kapnak, veszekednek.

üszögében van: rendezetlen állapotban van. Azt kelle ékesgetnem és kibocsájtanom (predikációim közöl), a mi vagy készen vagy *üszögében volt* Pr. Előszó. IV.

üti a tárgyat. Ez nem *üti a tárgyat* = nem ide való, nem tartozik a dologhoz.

üti-véti az igazságot K. 70.

Vaj rossz üddő, vaj gaz nép: o tempora, o mores!

vakot vet: 1. megcsal: A szerencse szél hátán jár, hamar *vakot vet* Pr. 466. — 2. csalódik: Gyaláz minket a Confessio, hogy . . . *de vakot vet* K. 427. (a koczka-játékról vett hasonlat).

várni vkitől: hallgatni vkire. Illetlen azt kívánni, hogy Isten *mi-tőlünk várjon* és a mi akaratunk után járjon Pr. 259.

végére menni vminek: megtudni. Halgatóimtúl *menny végére tanításomnak* Pr. 494. 23.

veremre vinni : veszedelembe dönteni.

vesztében hagyni. *Hadgyuk vesztében* és tovább ne orvosollyuk Pr. 116. 884.

vetni vkire : okozni vlkit. *Magadra vess* : magadat okozd Pr. 403.

viszszálkodik vkitől : ellenkezik vkivel. *Hamissan mongya*, *hogy mi tőlünk nem visszálkodik* K. 429.

viszszát vonsz : verseng, veszekedik.

viszsa szegezi a kaszát : változtatja nézetét. *Másutt fordittya*, *viszsa-szegezi a kaszát* és azt írja K. 278.

vizet sem adhat néki : porába sem ér (kann ihm nicht das wasser reichen) K. 749.

Zabolából itatni és *zabolárúl itatni* : fenytékben tartani. Isten az igazakat *zabolából itattya*, szájokon hordozza Pr. 23. *Heli vétke volt*, *hogy roszzszül nevelte* és *zabolárúl nem itatta* fiait Pr. 192.

zabolára fogni : tartóztatni. *Torkunkat zabolára fogjuk* Pr. 430.

zabolán hordozni, *tartani*. *Meny-országban asztalhoz ülteti Christus azokat*, a kik most *zabolán hordozzák* testeket Pr. 437. Isten (az ördögöt) *zabolán tartya* Pr. 399.

a zabolát néki veti : veszni hagyja Pr. 32.

zsidóval béllett : hamis, csaló. A Lutheristák bizonyították, *hogy Calvinus sidóval* és *törökkel béllett volt* K. 517.

zsinórra venni : mérsékelni, fékezni.

zsiros hazugság : nagy hazugság.

III.

Közmondások és közmondásszerű kifejezések.

A bagolynak nincsenek sólyom fiai Pr. 194.

A beszédnek igyenesse jó, a mankónak horgassa K. 165.

Ágon mutat madarat: légből veszi állítását. *Hogy két szék-közöt földön ne maradgyon az új vallás*, *Vithakerus ágon mutat madarat*, és álmában azt beszéli, *hogy voltak minden üdőben tanítók-is*, de lappangottak K. 172.

Agg fából nehéz gúzt tekerni Pr. 335.

Agg lóból nehéz poroszkát (paripát) csinálni Pr. 335.

A fának haszna gyümölcsén tetszik meg (Res ex effectu cognoscitur' van így fordítva) K. 492.

A hamisságot egyébbel hazugságnál bé-boronálni nem lehet K. 428.

A hol a rövid tőt által-ölti az ördög, utánna vonzza a hosszú fonalat: a hol az egyik lábát az ajtón béteszi, a másikat-is utánna esúsztatya Pr. 706. A hol az ördög a tő-hegyét által-ölheti, utánna vonzza a tő-fokot és a temérdek fonalat Pr. 400.

A hol tüzet gyújtnak, füsti mégyen K. 726.

Akár mit mond, arannyá válik szájában.

A ki gyengén nyúl a csallánhoz, meg-süti kezét Pr. 326.

A ki miben tudós, abban gyanós Pr. Előszó X.

A kinek a téj száját meg-égeti, a tarhót (aludt tejet) is fújni kell K. 1048 és Lev. XXX.

A ki sokat akar enni, keveset egyék (közmondás a doktoroknál) Pr. 812.

A ki a szurkot forgattya, meg-mocskollya kezét. (Szent-irási közmondás : Qui tangit picem, inquinabitur ab ea).

A köntösnek az úja, de a hitnek a régie böcsülletesb.

A kinek hol fáj, ott tapogattya; a hol vizket, ott vakarja K. 163.

A kövérség akadéka a bölcseségnek Pr. 932.

Alma nem esik messze fájától Pr. 194; K. 1079.

Álmodt hüvelyez: üreset beszél, mesét mond.

A hamis bíró annak mond törvényt, kinek nehéz keze.

A maga borának nagyob czégért emel.

A mely eb csonton rágódik, húst nem kaphat.

A mely kuvasz egyszer által-úszsza a Dunát, nem fél a víztől K. 265.

A mely orcza egyszer bocskor-bőrré lett, nem tud az szégyent K. 265.

A mit Jancsi nem tanult, nem tudgya azt János Pr. 331.

A mit nem tojt, azt akarja kotlani Pr. 290.

A mit nem szabad kivánni, nem szabad szemlélni Pr. 351.

A napáról szokták mondani: ha nád-mézből csinálják-is kését, az-is keserű a meny-aszszonynak, Pr. 247.

A nyelv a szűnek csapja Pr. 784.

A nyúgbe vetett ló meszsze nem nyargal K. 768.

A szép orcának kendőzés nem kell Pr. Előszó XII.

A rossz szokás belé-avik emberbe.

A szél fuvatlan nem indul Pr. 1211.

A tanításnak szárnya a jó példa Pr. 86.

A vad almát-is meg-eszik füge-gyanánt K. 355.

A világi szerencse szél hátán jár, hamar vakot vet (=meg-csal) Pr. 466.

A világ mikor hizelkedik, akkor incselkedik; mikor ápolgat, akkor fojtogat Pr. 466.

A világ piacán mindennek vagyon fontányi szösze (=fonni való kócza) Pr. 329.

A víz főtől árad (a capite foetet piscis) K. 117.

Az ajándék-vétel pórázon viszi közel utánna a hamis törvény-tételt Pr. 357.

Az apró lopók vasban járnak, a nagy lopók arany lánczban Pr. 359.

Az emberek többet hisznek szemeknek, hogy sem fülöknek Pr. Előszó. X.

Az igazság és hamisság-közöt sokszor annyi különbség vagyon, mint az eb és farkas közöt Pr. 1093.

Az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek Pr. Előszó XII.

Az orator ne ajakán nőtt, hanem szívében gyökerezett szókat mondjon Pr. Előszó XII.

Azt sem tudgya, hány foga vagyon: ostoba K. 100.

Azt sem tudgya, tök-e vagy túrós éték. Sokan közölleték azt sem tudgyák, *tök-e vagy túrós éték* az Augustai vagy Helvecziai Confessio Lev. XIX.

Betegséget, sántaságot, szegénységet senki nem tagadhat (agg szó-nak mondja) K. 172.

Boldogok, a kiknek kezekben kacsok: beati possidentes. Lev. XLVII.

Botból nem lehet beretvát csinálni K. 489.

Büdös bornak szép czégért szoktak emelni K. 431. Szép czégér-alatt бүdös bort árúlnak K. 919.

Csak abban nem eggyesülhetnek, ha a szénát kaszával kaszálták-e vagy ollóval ollózták: disputant de lana caprina K. 286.

Csak a csattig vonnyad s addig nyújtózzál, míg lepeled ér K. 163.

Csapja a csikot a lencsével: füllent K. 415.

Csomót keres a kákán Lev. XXIII.

Csőbörbűl vederbe hág K. 171.

Csuda féreg a bolha; addig szökdécsel, hogy vagy vízbe esik vagy tűzbe K. 166.

Drágán árúllya a medve-bőrt; maga (noha) a medvét sem látta Lev. LVI.

Egy botlásért inát el nem vágják a jó gyermek-lónak Pr. 495.

Egy-féle állatnak sem jó az első kölyke (agg-szó-nak mondja) Lev. LVI.

Egy-féle állatra nem jó hájat kenni Lev. LVI.

Egy férges mogyorót nem ér K. 588.

Egy fecske tavaszt nem szerez K. 881.

Egy gyékényen árul vele: egyezik vele K. 995.

El-múlt az üdö, melyben az igazságnak árra volt. K. 516.

El-szakada kötelek: bensültek K. 264.

Én az ajtó-közzé nem teszem újomat: én nem avatkozom bele K. 517.

Enyves a keze: lopó Pr. 867.

Eperjet szed más keblébe K. 539.

Értesz hozzá, mint a bagoly az Ave Mariához Lev. VI.

Farkasra bizza a bárányt K. 542.

Fazekadban főtt dolgokból tanulhatnál: saját károdon K. 540.

Fel-adgyák a jó lével a бүdös húst K. 526.

Fel-éri a festékkal: képes reá. Ha fel-éred a festékkal, eleve-nicsd meg halva fekvő igyünket Lev. XIX; K. 995.

Fel-kötöm a hájat orrod-elől.

Gyalog meg-másollya, a mire lova hátán meg-eskütt Lev. XXIII.

Halgat mint a hügyó disznó Lev. XXXIV.

Ha varga, fellyeb né szóljon a kaptánál Lev. VI.

Heában ott keresni, a hol nincsen Pr. 286.

Hebet hideget fúj egy nyelvel K. 181.

Hézag az agya: ostoba.

Horgas tőkét nehéz igyenesíteni Pr. 335.

Igen meg-ereszti a ló száját: nagyot állít K. 960.

Jó ebédet ad a világ, de halálos vacsorája Pr. 90.

Jó helyen vetéd meg a hálót: jó helyen tapogatsz Lev. VI.

Jó pap holtig tanul Pr. 391.

Jó renden van szénája. Lev. XXII.

Két éles tör egy hüvelybe nem férhet: két ellenkező állítás igaz nem lehet K. 126.

Ki-ki a maga fazéka-mellé szíttya a tüzet.

Ki-ki a maga mólnára (malmára) gátollya a folyamat K. 628.

Ki-mutattya a majom meny-aszszonyságát: elárulja magát.

Lev. XLIII.

Ki-tetszik a róka farka (u. o.)

Könnyeb egy hazugot, hogy-sem egy sánta ebet el-fogni K. 415. Kűnyeb a hazug embert, hogy-sem a sánta kuvaszt el-érni.

Lev. XXIII.

Könnyű a borból ecetet csinálni K. 139.

Könnyű a farkast körmérül meg-ismérni.

Locsból pocsba, förtőből mocsárba.

Magoknak vannak mint egy özvegy ürgék K. 515.

Más ember szemetén szemessek az emberek, de nem láttyák a hátokon való iszákot K. 516.

Más lábábúl maga talpába veri a szeget.

Más rétin kaszál. Más rétime vágja kaszáját K. 124. Pr. 30.

Mellyeszi a madarat, melynek röpülését távul láttya.

Lev. LVI.

Minden botnak végén feje Pr. 30. a.

Minden hágónak lejtője vagyon Pr. 83.

Minden nevetség fájdalommal elegy Pr. 466.

Nagy árkot ásál magadnak, nagy ennek a szököllője: nagy fába vágta a fejszét Lev. XXIII.

Nagyob a füsti, hogy-sem tüze Pr. 873.

Nagyob csuda, ha egyszer eszterhára száll a lúd, hogy-sem ha nap-estig ott sétál a kakas K. 1065.

Nállunk-is sóval sóznak Lev. LVI.

Nehéz a dér a békának Lev. L.

Nehéz a hamisságot úgy szépegetni, hogy csontya ki ne tessék Lev. XVIII.

Nehéz a körmét füléhez vonni : nehéz bebizonyítani. Könnyű ezt mondani ; de nehéz ennek a körmét füléhez vonni K. 163.

Ne mellyezd, a mit nem fogtál Lev. XXIII.

Nem egyébről vetekednek a szamár árnyékánál és a kecske gyapjánál K. 286.

Nem gondolnak véle, horgason esik-e vagy igyenesen K. 259.

Nem hazud, de igazat nem mond Pr. 1088.

Nem keres másút szemetet, a ki a maga szennyét láttya Pr. 874.

Nem mind arany, a mi fénylik Lev. XXXV.

Nem mind bors, a mit a kalmár ebe hullat Lev. XXXIV.

Nem mond jó törvényt, a kinek nehéz a keze Pr. 357.

Nem tud hová lenni, mint a tökbe esett egér Lev. XXXIV.

Nincsen oly rosz kert, melyben hasznos füvecske nem talál-tatnék K. 132.

Nincs szaporája a bitangnak Pr. 631.

Oda hajól szíve, a hová néz szeme Pr. 1103.

Oly igyenes, mint a kasza K. 426.

Oly követ vethet egy bolond a kútba, mellyet tíz eszesnek-is gond ki-vonni K. 108.

Ott fáj a hol tapogattya Pr. 861.

Puszta a felső vár, nincs hon a gazda : hiányzik az ész. Lev. XVIII.

Rosda nem fog aranyat Lev. XXIII.

Sokat szól, keveset mond.

Sem hirem, sem tanácsom benne : ártatlan vagyok a dolog-ban K. 319. 819.

Sem írek, sem szelenczéjek nincsen : nincs eszök a dologhoz K. 117. Sem íra, sem szelenczéje a válasz-tételhez K. 1067.

Senki nem láttya, hol szoríttya másokat a lábok-béli Pr. 678.

Sokszor a ki sokat lop, arany lánczot visel, a ki keveset, kender-kötélen függ Pr. 633.

Süvegen sapkát cserél : eben gubát K. 532.

Szaladgy farkas, inadban az igazság Lev. LV.

Szalonna nem lészen semmi perseléssel a kuvaszból K. 264. 1076.

Szamár-rivás nem hallik meny-országban Pr. 222.

Szegény ember szándékát boldog Isten vezéri K. 923.

Szép szónak szárnya nem szegik Lev. LVI.

Szökött szolga jót nem mond úráról. K. 783.

Talám sírost ettél, azért csuszamik ily nagyokat az ajakad.
Lev. XXXV.

Tanít, a mi sanyarít; oktát a mi szorongat; használ, a mi rongál; gyámolít, a mi szomorít Pr. 686.

Tanúl a szomszéd háza üszögén: más kárán.

Ti a füstöt-is meg-tudgyátok mérni: nektek a lehetetlen is lehetséges K. 1069.

Ubi non est, ott ne keresd K. 1087.

Úgy illenek hozzá, mint a bot a tegezhez, és az aranyos kantár a számár fejéhez Lev. VI.

Új szita szegen fűg; de végre pad alatt lészen helye K. 138.

Válogat, mint a medve a vad-körtvélyben K. 607.

Verődik, mint a hal a harasztban K. 829.

Tréfás mondások.

Ha szábla szakadgya, pálcza meg-vágja (mint régen a szegény oláh mondá) K. 171.

Kettőnél többet nem találunk, kik Luther és Calvinus-előt az ő vallásokat követték volna: egyik Nullus, másik Nemo: az az Tizen-hányan hányan mind jó hősök, kiknek mind kapitányok mind köz-legények Sohult Senki K. 176.

Unio és *confoederatio* szavakat *ünni jó* és *quam foeda ratio* szavakkal cseréli fel: Annak-utánna nem tudom micsoda *ünni jó* és *quam foeda ratiokkal* a Lutherista és Calvinistaság szabadságot nyere. K. 141.

Dr. KISS IGNÁCZ.